

De waarde van de kleine uurtjes

Nancy Blaker

Joost Poort

atlas research

Atlas Research is een toonaangevend onderzoeksbureau dat zich richt op stedelijke, sociaal-economische en culturele vraagstukken. Wij geloven dat scherp en feitelijk inzicht in maatschappelijke vraagstukken essentieel is voor betere beslissingen en beleid, en willen daarin onze bijdrage leveren. Atlas Research beantwoordt vragen van gemeenten, provincies, ministeries, overheidsorganisaties en bedrijven op basis van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden. Wij hanteren wetenschappelijke maatstaven en streven ernaar deze om te zetten naar praktisch bruikbare antwoorden en sprankelende teksten..

Eindredactie: Nadine van den Berg

Foto omslag: dwphotos

Atlas Research
Weesperplein 4C
1018 XA AMSTERDAM
T 020 2371400
E info@atlasresearch.nl
I www.atlasresearch.nl

© Atlas Research, Amsterdam, april 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De waarde van de kleine uurtjes

De nachtcultuur van Amsterdam

Inhoud

Samenvatting en conclusies	8
1 Inleiding	11
1.1 Eerder onderzoek naar de nacht	12
1.2 De creatieve klasse	13
1.3 Onderzoeksvragen	15
2 Definitie van nachtcultuur	16
2.1 Culturele locaties en bars	17
2.2 Overige onderdelen van het nachtleven	19
3 Aanbod en bezoek	21
3.1 Aantal nachtvenues	21
3.2 Nachtvenues met programmering	23
3.3 Ligging van venues	26
3.4 Evenementen en festivals	30
3.5 Lokale nachtcultuurbezoekers	35
3.6 Internationale en nationale nachtcultuurbezoekers	36
4 Waarde van de nachtcultuur	38
4.1 De vijf maatschappelijke waarden van cultuur	39
4.2 Gebruikswaarde	44
4.3 Economische waarde	50
4.4 Optiewaarde	55

Samenvatting en conclusies

De nachtclubs van Amsterdam zijn op het moment van schrijven van dit onderzoeksrapport op de kop af een jaar dicht. En als gevolg van de Covid-pandemie heeft de hele culturele sector een ongekend zware tijd achter de rug. In betere tijden bruisde het in de late avond en in de nacht in Amsterdam: clubnachten met optredens van bekende dj's, livemuziek, *ball room shows* en *dragshows*, hippe kroegen en bruine cafés die tot diep in de nacht open zijn. En ieder jaar natuurlijk het Amsterdam Dance Event. Mensen die uit alle delen van Amsterdam en van ver daarbuiten in de late avond de stad in trekken om zich in het nachtleven te storten, zich daar te vermaken met bekenden of juist nieuwe mensen te leren kennen. Wat is de economische en maatschappelijke waarde van die 'nachtcultuur' voor Amsterdam en de Amsterdammers?

Dit exploratieve onderzoek geeft een overzicht van het aanbod en bezoek van de nachtcultuur in Amsterdam in 2019, en maakt een inschatting van de waarde van deze sector. De nachtcultuur bestaat statistisch gezien nog niet waardoor het lastig is om snel een accuraat overzicht te krijgen van de sector via bestaande data. Dit onderzoek heeft de nachtcultuur afgebakend door onderdelen van de cultuursector en de uitgaanssector te selecteren, en introduceert de volgende definitie:

Nachtcultuur omvat alle kunst en cultuur die tussen 22:00 en 6:00 uur wordt aangeboden, waaronder bijvoorbeeld nachtclubs en muziekpodia, en de ontmoetingsplaatsen die voornamelijk een sociale rol vervullen in het nachtleven, waaronder cafés en bars.

Met deze definitie zijn 541 nachtvenues in 2019 in Amsterdam geteld. Deze telling omvat de venues waarvoor online informatie beschikbaar was over bijvoorbeeld openingstijden en programmering in 2019, en mist daardoor mogelijk venues waarvoor de nodige informatie niet direct beschikbaar was. De telling geeft dus een goede impressie van het nachtculturaanbod, waar nog venues aan toegevoegd kunnen worden.

De 541 nachtvenues vallen uiteen in 131 venues met culturele programmering en 410 bars en cafés zonder programmering. Het aanbod van culturele nachtvenues per 10 duizend inwoners is vergelijkbaar met het aanbod van Berlijn, en hoger dan het aanbod van Tokio en New York. Het grootste deel van het culturele aanbod bestaat uit livemuziek en elektronische dancemuziek. Daarnaast zijn er ook nachtvenues met bijvoorbeeld kunsttentoonstellingen

en *ball room shows* en *dragshows*. De nachtvenues zijn geconcentreerd in het centrum – 56% van alle culturele venues en 65% van de ontmoetingsplaatsen zijn in het centrum gevestigd. De nachtcultuur spoelt ook over in de dag, in de vorm van festivals en evenementen die thematisch aan de nachtcultuur verbonden zijn. Inclusief andere festivals die daadwerkelijk in de late avond of nacht plaatsvinden, zoals bijvoorbeeld de museumnacht, telt dit onderzoek 85 van dergelijke culturele festivals en evenementen in Amsterdam in 2019, met zo'n 2,2 miljoen bezoekers. Vierenveertig van deze festivals en evenementen hebben voornamelijk elektronische dancemuziek op het programma staan.

Onder Amsterdammers die de nachtcultuur bezoeken, liggen bezoekcijfers relatief hoog onder jongeren, mensen die in de creatieve sector werkzaam zijn (geweest), hoogopgeleiden en studenten. Veel nationale en internationale bezoekers komen naar Amsterdam voor het uitgaansleven, en bezoeken daarbij een nachtclub of discotheek (schatting: 1,5 miljoen bezoekers). Van deze groep is 83% jonger dan 31 jaar.

De waarde van de nachtcultuur komt niet alleen tot uitdrukking in de financiële waarden van kunst en cultuur. Dit onderzoek hanteert daarom een breed welvaartsbegrip, waarbinnen alle maatschappelijke waarden van kunst en cultuur vallen: de gebruikswaarde, optiewaarde, economische waarde, sociale waarde en bestaanswaarde.

De Amsterdamse nachtcultuur vertegenwoordigt om te beginnen een aanzienlijke **economische waarde**. Nationale en internationale bezoekers die voor fun en uitgaan naar Amsterdam komen, geven naar schatting € 1,25 miljard uit tijdens hun verblijf. De jaarlijkse welvaartswinst voor Amsterdam als gevolg van de bestedingen van de nachtcultuurbezoekers die van buiten Amsterdam komen is geschat op € 63 miljoen. Daarbovenop komen nog inkomsten uit toeristenbelastingen en gemakkelikhedenretributie voor de gemeente, en naar schatting € 49 miljoen extra welvaartswinst als gevolg van de belastinginkomsten uit btw en accijnzen die over de uitgaven van buitenlandse bezoekers naar het Rijk vloeien. Verder verzorgen de 541 nachtvenues van Amsterdam ruim 5 duizend arbeidsplaatsen. Festivals en evenementen verzorgen ook arbeidsplaatsen, maar deze zijn met de huidige standaard bedrijfsindeling (SBI) codes lastig te tellen.

De jaarlijkse **gebruikswaarde** van de nachtcultuur en nachtelijke of aan de nachtcultuur gerelateerde evenementen, de meerwaarde die mensen hechten aan hun bezoek, wordt geschat op ruim € 22 miljoen. Verder zijn mensen bereid meer te betalen voor een woning bij culturele voorzieningen in de buurt: de **optiewaarde**. Extrapolatie op basis van de geschatte 1,6 miljoen bezoekers van muziekpodia behorend tot de nachtcultuur, geeft een optiewaarde van € 22,9 miljoen per jaar voor inwoners van Amsterdam, en € 2,0 miljoen voor de omliggende gemeenten. Verder heeft de nachtcultuur nog een **sociale waarde**. Deze sociale waarde bestaat bijvoorbeeld uit het bieden van ontmoetingsplaatsen waar creativiteit en kennis uitgewisseld kunnen worden, en waar groepen die zich overdag buitengesloten kunnen voelen, veilig hun identiteit kunnen ontdekken, vormen en uiten.

1 Inleiding

Op het moment van het schrijven van dit onderzoeksrapport, zijn de nachtclubs van Amsterdam op de kop af een jaar dicht, en heeft de hele culturele sector een ongekend zware tijd achter de rug als gevolg van de Covid-pandemie. In betere tijden – en die tijden zullen hopelijk in de loop van dit jaar weer terugkeren – bruiste het in de late avond en in de nacht in Amsterdam: clubnachten met optredens van bekende dj's, livemuziek, *ball room shows* en *dragshows*, hippe kroegen en bruine cafés die tot diep in de nacht open zijn. En ieder jaar natuurlijk het Amsterdam Dance Event. Mensen die uit alle delen van Amsterdam en van ver daarbuiten in de late avond de stad in trekken om zich in het nachtleven te storten, zich daar te vermaken met bekenden of juist nieuwe mensen te leren kennen. Wat is de economische en maatschappelijke waarde van de 'nachtcultuur' voor Amsterdam en de Amsterdammers? Het spreekt voor zich dat dit verder gaat dan de prijs van de biertjes die in de nacht getapt worden en de kaartjes die verkocht worden voor de clubnachten. Dit onderzoek zet de eerste stappen om de waarde van de kleine uurtjes voor Amsterdam systematisch in beeld te brengen.

De studie borduurt voort op een lange traditie van onderzoek naar de waarde van kunst en cultuur in Nederland.¹ Hierbij ligt de focus niet alleen op de zaken die direct geld opleveren, maar wordt ook de immateriële waarde van cultuur meegenomen in economische berekeningen. Dit huidige onderzoek zet de waarde van cultuur in een nieuw daglicht – die van de nacht.

De nacht geeft een nieuw perspectief op cultuur, in vergelijking met het traditionele aanbod van kunst en cultuur overdag. Onlosmakelijk verbonden met de nacht is de elektronische dancemuziek² en de bijbehorende clubcultuur. Elektronische dancemuziek en clubcultuur zijn geboren uit het nachtleven, maar zijn ondertussen zo populair dat ze ook naar de dag zijn overgelopen, in de vorm van dancemuziekfestivals en evenementen. Andere soorten livemuziek zijn ook prominent in de nacht van Amsterdam, met vele

¹ Zie onder andere: G. Marlet, I. Tames, 2002: Muziek in de stad (NYFER, Breukelen); G.A. Marlet, J. Poort (red), 2005: Cultuur en creativiteit naar waarde geschat (SEO / Atlas voor gemeenten, Amsterdam / Utrecht); G.A. Marlet, J. Poort, F. Laverman, 2007: De kunst van investeren in cultuur (SEO / Atlas voor gemeenten, Amsterdam / Utrecht); G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

² In dit rapport wordt de term elektronische dancemuziek (of elektronische muziek) gebruikt om een breed spectrum aan muziekgenres te omschrijven die over het algemeen elektronisch geproduceerd zijn, met het doel om op te dansen. Dit omvat onder andere techno, electro, house, drum and bass, trance, hardstyle, en ambient. Voor meer informatie zie bijvoorbeeld <https://www.armadamusic.com/news/edm-electronic-dance-music>.

muziekpodia die tot in de kleine uurtjes optredens aanbieden. Livemuziek wordt doorgaans tot het cultuuraanbod gerekend, maar dit is voor de dancescene en clubcultuur niet even vanzelfsprekend.³ Belangrijk punt in dit rapport is dat ook het diverse aanbod van elektronische dancemuziek in de nachtclubs als volwaardige (nacht)cultuurvorm erkend wordt, die een waarde vertegenwoordigt.

1.1 Eerder onderzoek naar de nacht

Het belang van de nacht en de nachtcultuur krijgt internationaal de laatste jaren steeds meer aandacht. Verschillende grootschalige onderzoeken zijn in de laatste paar jaar uitgevoerd over het nachtleven in wereldsteden zoals Londen, Tokio, New York en Berlijn.

Londen neemt hierbij de breedste kijk op de nacht, en heeft verschillende studies gedaan naar alles wat er zich tussen 18:00 en 06:00 uur afspeelt.⁴ Naast het in kaart brengen van wat de inwoners in Londen 's nachts buitenshuis doen, benadrukken deze onderzoeksrapporten het belang van beleid om de nacht te stimuleren met bijvoorbeeld 24-uursvergunningen en het belang om diversiteit en inclusie van de nacht te bevorderen, bijvoorbeeld door zogeheten *Grassroots Music Venues*⁵ en lhbtq+-gelegenheden te stimuleren. Verder concluderen de onderzoeken dat er onvoldoende data beschikbaar is om een accuraat beeld van de nacht te krijgen, en dat dataverzameling over het nachtleven in de toekomst beter georganiseerd moet worden. Dat laatste bleek ook voor de voorliggende studie een uitdaging.

The Creative Footprint (CFP), een organisatie mede opgericht door oud-nachtburgemeester van Amsterdam Mirik Milan, heeft een methodologie ontwikkeld waarbij 'creatieve ruimtes' in een stad op de kaart worden gezet, en geëvalueerd worden op verschillende punten.⁶ Onderzoek van CFP heeft bijvoorbeeld uitgewezen hoeveel van deze creatieve ruimtes of venues (veelal muziekpodia en clubs) het nachtleven van verschillende steden heeft. Tokio

³ Zie bijvoorbeeld: <https://www.vice.com/nl/article/n7wyjg/wanneer-nachtclubs-open>.

⁴ Zie bijvoorbeeld dit rapport van The London Night Time Commission: <https://www.london.gov.uk/what-we-do/arts-and-culture/24-hour-london/think-night>, en dit rapport door Greater London Authority (GLA) Economics: <https://www.london.gov.uk/business-and-economy-publications/london-night-evidence-base-24-hour-city>.

⁵ Grass Roots Music Venues zijn vaak kleinere en minder commerciële venues die lokaal ontstaan (door de buurtbewoners, voor de buurtbewoners).

⁶ Voor een uitgebreide beschrijving van deze methode, zie: <https://www.creative-footprint.org/wp-content/uploads/2020/06/Methodology-Creative-Footprint.pdf>.

telt er bijvoorbeeld 518,⁷ New York 493⁸ en Berlijn 496.⁹ Een telling van de venues in het Amsterdamse nachtleven is vooralsnog niet beschikbaar – dit is een belangrijk doel van dit onderzoek.

In Berlijn zijn de 496 venues veelal geconcentreerd in de meer centraal gelegen wijken en dichtbij het openbaar vervoer. In gebieden waar de concentratie venues hoog is (vooral venues met meer experimenteel aanbod) vindt meer gentrificatie plaats met stijgende grondprijzen, waardoor de huurprijzen te duur worden voor clubs. Voor dit onderzoek wordt naast een telling van venues ook gekeken naar de concentratie van deze venues per stadsdeel van Amsterdam. Het CFP-rapport voor Tokio waarschuwt voor de vercommercialisering van de cultuur; volgens de onderzoekers moet de nachtcultuur groeien zonder afbreuk te doen aan de lokale identiteit. Hierbij zijn de kleinere, meer experimentele, en minder commerciële venues van groot belang. Verder wordt voor Tokio ook duidelijk dat de meeste venues in gebieden liggen waar grondprijzen het snelst stijgen, wat het moeilijk maakt voor die kleinere initiatieven.

De organisatie Clubcommission Berlin heeft onderzoek gepubliceerd naar de clubcultuur van Berlijn, die 226 clubs telt met een totale geschatte omzet van € 168 miljoen per jaar.¹⁰ De waarde van de clubcultuur wordt echter veel breder beschreven – de Berlijnse clubs zijn verweven met de lokale identiteit, en bieden bezoekers een veilige ruimte om zichzelf te uiten. Artiesten vinden daarnaast in de clubs een veilige ruimte om te experimenteren met creatieve concepten. Ook wordt het sociale aspect van clubs benadrukt, waarbij clubs ontmoetingen tussen mensen (bezoekers en artiesten) stimuleren. De omvang van de clubcultuur in Amsterdam zal voor dit onderzoek in kaart gebracht worden.

1.2 De creatieve klasse

De aanwezigheid van kunst en cultuur in een stad is aantrekkelijk voor mensen die tot de zogeheten ‘creatieve klasse’ behoren. De term creatieve

⁷ Zie rapport: <https://www.creative-footprint.org/tokyo/>

⁸ Zie rapport: <https://www.creative-footprint.org/new-york/>

⁹ Zie rapport: <https://www.creative-footprint.org/berlin/>

¹⁰ Cijfers van 2017. <https://www.clubcommission.de/club-culture-study/>

klasse is gebaseerd op het originele concept van Richard Florida.¹¹ die voor de Verenigde Staten een groep creatieve mensen identificeerde die relatief veel bijdragen aan het menselijk kapitaal, en daarmee de stad aantrekkelijker maken en de stedelijke economie stimuleren. Dit idee is ook toegepast op de Nederlandse bevolking, waardoor een bevolkingscategorie is samengesteld die een grote voorraad kennis, kunde en creativiteit belichaamt.¹² Bij deze Nederlandse creatieve klasse horen bijvoorbeeld kunstenaars, architecten, tv-makers, journalisten, onderzoekers en wetenschappers, ingenieurs en ICT'ers. Verder horen ook managers, administratieve medewerkers, en verkopers die in één van de creatieve en innovatieve bedrijfstakken werken hierbij. Een belangrijk verschil met de meer traditionele ideeën over menselijk kapitaal¹³ is dat een hogere opleiding niet gelijk staat aan hoger menselijk kapitaal. Mensen binnen de creatieve klasse zijn wel gemiddeld relatief hoog opgeleid, maar een laagopgeleid person die actief werkzaam is in de creatieve klasse draagt meer bij aan het menselijk kapitaal van een stad dan een hoogopgeleid persoon die niet werkt.

Deze creatieve klasse vormt in heel Nederland ongeveer een vijfde van de totale beroepsbevolking. In steden is dit aandeel groter. In Amsterdam vormt de creatieve klasse bijna een derde van de beroepsbevolking. Deze groep mensen woont graag in de buurt van kunst en cultuur, en ontmoet elkaar graag in bars en cafés om ideeën en kennis uit te wisselen. De creatieve klasse komt af op het relatief grote culturele aanbod van Amsterdam, en draagt zo bij aan de algehele aantrekkelijkheid van de stad. Verder is niet alleen het culturele aanbod van de nacht, maar ook het aanbod van cafés en bars naar verwachting aantrekkelijk voor de creatieve klasse. Deze bars en cafés zijn ontmoetingsplaatsen die het uitwisselen van creatieve ideeën en kennis kunnen bevorderen, ook bijvoorbeeld voor of na het bijwonen van een cultureel evenement. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de nachtcultuur van Amsterdam, aan de hand van alle gelegenheden die daarbij horen. Niet alleen de culturele venues worden in kaart gebracht, maar ook de bars en cafés die als ontmoetingsplaats fungeren.

Het culturele aanbod van Amsterdam, samen met een bruisend uitgaansleven in de vorm van nachtcultuur en ontmoetingsplaatsen, trekt mogelijk mensen

¹¹ R. Florida, 2002: *The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* (Basic Books, New York).

¹² G.A. Marlet, 2009: *De aantrekkelijke stad* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

¹³ Zie bijvoorbeeld: R.E. Lucas, 1988: On the mechanism of economic development, in: *Journal of Monetary Economics*, 22, pp. 3-42.

uit de creatieve klasse aan om zich in de stad te vestigen. Het idee is vervolgens dat dit zorgt voor meer menselijk kapitaal, wat bijdraagt aan de algehele bloei van de stad, waardoor het vervolgens voor iedereen een aantrekkelijke plek wordt om te wonen. Dit resulteert in een hogere zogeheten optiewaarde – mensen en bedrijven zijn bereid meer te betalen voor een plek waar veel cultureel aanbod is. De optiewaarde van de Amsterdamse nachtcultuur wordt verder uitgelicht in hoofdstuk 4.

1.3 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek is:

Wat is de waarde van de nachtcultuur in Amsterdam?

Om deze vraag te beantwoorden, begint hoofdstuk 2 met het definiëren en afbakenen van het concept ‘nachtcultuur’. Wat is nachtcultuur precies, en wat valt wel en niet onder deze noemer? Hoofdstuk 3 past deze definitie vervolgens toe om het aanbod en bezoek van nachtcultuur in Amsterdam in kaart te brengen. In welke uitgaansgelegenheden kunnen de nachtcultuurbezoekers ’s nachts terecht, en hoe zijn deze verdeeld over de stad? Waaruit bestaat het culturele aanbod ’s nachts? Welke festivals en evenementen zijn verbonden met de nachtcultuur? Wie bezoekt de nachtcultuur? Vervolgens gaat hoofdstuk 4 in op de waarde van de nachtcultuur, waarbij verschillende soorten waarden worden uitgelicht. Dit zijn voornamelijk de optiewaarde, gebruikswaarde, economische waarde en sociale waarde van de nachtcultuur.

2 Definitie van nachtcultuur

Het nachtleven omvat alles wat er 's nachts plaatsvindt. De nachtcultuur vormt een deel van die nachtelijke activiteiten. Breed genomen gaat het om het aanbod kunst en cultuur tussen 22:00 en 6:00 uur. Belangrijk hierbij is dat de locaties die in deze studie tot de nachtcultuur worden gerekend naast een culturele functie ook een sociale functie kunnen vervullen. Het kan dus gaan om locaties die zelf een cultureel aanbod hebben voor bezoekers alsmede om locaties die voornamelijk als nachtelijke ontmoetingsplaats fungeren. Dit resulteert in de volgende definitie van nachtcultuur voor dit onderzoek:

Nachtcultuur omvat alle kunst en cultuur die tussen 22:00 en 6:00 uur wordt aangeboden, waaronder bijvoorbeeld nachtclubs en muziekpodia, en de ontmoetingsplaatsen die voornamelijk een sociale rol vervullen in het nachtleven, waaronder cafés en bars.

Nachtcultuur is een specifiek onderdeel van het nachtleven, maar het is niet meteen duidelijk wat precies onder de noemer nachtcultuur valt. Om tot een selectie te komen welke facetten van het nachtleven en het culturele aanbod meegenomen worden in dit onderzoek, is een overzicht gemaakt van mogelijke kandidaten op basis van eerder onderzoek¹⁴ (zie Tabel 2.1). Voor ieder onderdeel is de bijbehorende SBI-code (standaardbedrijfsindeling) opgezocht, zodat duidelijk wordt hoe de nachtcultuur-sector eruitziet aan de hand van bestaande statistische categorieën. Deze selectie leidt tot een afbakening van de nachtcultuur, die een combinatie vormt van onderdelen van de cultuursector enerzijds, en de uitgaanssector anderzijds.

¹⁴ Diverse studies die recentelijk voor Londen zijn uitgevoerd, hanteren een dergelijke brede definitie om alle activiteiten in beeld te brengen die in de nacht plaatsvinden. Zie bijvoorbeeld <https://www.london.gov.uk/sites/default/files/london-at-night-full-final.pdf>.

Tabel 2.1 Onderdelen van het nachtleven en culturele locaties met bijbehorende SBI-codes

Onderdeel	Nachtcultuur	SBI-code
Muziekpodia	Ja	90011
Nachtclubs	Ja	5630
Cafés en bars	Ja	5630
Evenementenlocaties	Ja	90042
Overige podiumkunsten	Nee, met uitzonderingen	90011
Theater	Nee, met uitzonderingen	90041
Bioscopen en filmhuizen	Nee, met uitzonderingen	5914
Hotels	Nee, met uitzonderingen	55101/55102
Restaurants en andere eetgelegenheden	Nee, met uitzonderingen	56101/56102
Musea/galerieën	Nee, met uitzonderingen	91021/91022
Casino's en speelhallen	Nee	
Sekswerklocaties	Nee	
Winkels	Nee	
Openbaar vervoer	Nee	
Handhaving & veiligheid	Nee	
Werk 's nachts	Nee	

2.1 Culturele locaties en bars

Clubcultuur, een term die vaker voorbijkomt in de Nederlandse en internationale onderzoeken naar het nachtleven, is een belangrijk onderdeel van de nachtcultuur. Clubcultuur houdt nachtelijke activiteiten in waarbij de focus ligt op dansen en dancemuziek,¹⁵ en waarbij ook het sociale aspect van clubs als ontmoetingsplaats benadrukt wordt.¹⁶ Nachtclubs zijn een belangrijk onderdeel van de nachtcultuur in dit onderzoek, en worden duidelijk onderscheiden van andere soorten venues (gelegenheden). Nachtclubs, in tegenstelling tot veel bars en cafés, bieden bezoekers een programma aan met regelmatig culturele evenementen. Deze culturele evenementen bestaan veelal uit optredens van een diverse line-up elektronische muzikartiesten en dj's.

Muziekpodia hebben net als nachtclubs ook een eigen cultureel programma voor bezoekers. Het verschil is dat dit programma vaak vroeger in de avond plaatsvindt, en dat om die reden niet alle muziekpodia als onderdeel van de nachtcultuur gezien kunnen worden. 's Avonds laat een concert bezoeken in Paradiso, of rond middernacht een jamsessie bijwonen in Jazz Café Alto,

¹⁵ V. Vaessen (2020). Untz untz untz: Een onderzoek naar de clubcultuur in Utrecht. Gemeente Utrecht & Universiteit Utrecht.

¹⁶ Clubcommission Berlin (2019). Club culture Berlin. <https://www.clubcommission.de/>

lijken aan de ene kant duidelijk onder nachtcultuur te vallen. Aan de andere kant valt vroeger in de avond een klassiek concert bezoeken in de Stopera niet onder dezelfde noemer. Dit onderscheid kan lastig zijn, maar om te beslissen welke muziekpodia bij de nachtcultuur horen, wordt in deze studie gekeken naar het tijdstip en de aard van de programmering: vinden er bijvoorbeeld ook latere concerten plaats, en is elektronische muziek onderdeel van de programmering?

Bars en cafés die tot laat open zijn, tellen ook mee als onderdeel van de nachtcultuur. In tegenstelling tot clubs en muziekpodia hebben deze locaties niet altijd een eigen cultureel programma, maar ze vervullen wel een belangrijke functie als nachtelijke ontmoetingsplaats, en ontvangen veel bezoekers voordat of nadat ze andere culturele evenementen hebben bijgewoond. Denk bijvoorbeeld aan het publiek dat de stad in trekt na het bijwonen van een concert – de bars en cafés die tot in de kleine uurtjes open zijn, zijn daarmee nauw verbonden met culturele activiteiten die 's nachts plaatsvinden. Dit onderzoek maakt een duidelijk onderscheid tussen de clubcultuur van de nachtclubs enerzijds, en de functie van bars en cafés als ontmoetingsplaats anderzijds.

Verder besteedt dit onderzoek aandacht aan bars en cafés die wél programmering hebben in de nacht, maar niet als nachtclub of muziekpodium te boek staan. Voor bars en cafés die exclusief dienstdoen als ontmoetingsplaats, wordt een minimale sluitingstijd van middernacht aangehouden. Dit om te voorkomen dat er een overschatting ontstaat (door bijvoorbeeld cafés mee te tellen die voornamelijk overdag open zijn en al voor 23:00 uur sluiten), en te zorgen dat de bars en cafés die wel meegeteld worden voldoende bij de nacht horen.

Deze studie onderzoekt de nachtcultuur als sector, en maakt daarbinnen een categorisering van soorten venues die hier deel van uitmaken. In de statistische bestanden bestaat deze sector echter (nog) helemaal niet, en de categorisering die hier verder gemaakt wordt ook niet. Kijkend naar de SBI-codes voor de categorieën clubs, muziekpodia en bars, valt het op dat deze niet onderscheiden worden door exclusieve codes (zie Tabel 2.1). Clubs worden geschaard onder dezelfde noemer als bars en cafés, en hier vallen ook cafés onder die alleen overdag open zijn. Onder muziekpodia vallen ook vestigingen die uiteindelijk niet meegeteld zullen worden als nachtvenue. Muziekpodia vallen bovendien onder dezelfde code als 'overige

podiumkunsten', waar bijvoorbeeld dans- en bewegingsvoorstellingen en cabaret bij horen. Cijfers vinden die een accurate afspiegeling zijn van de nachtcultuur zoals deze in dit onderzoek afgebakend wordt, is dus een erg lastige onderneming. Dat is iets waar ook de in Hoofdstuk 1 genoemde Londense studie tegenaan liep.

Naast nachtclubs en muziekpodia, heeft Amsterdam veel andere soorten cultureel aanbod. Bijvoorbeeld andere podiumkunsten zoals muziektheater, kleinkunstvoorstellingen en dansvoorstellingen. Deze zijn doorgaans vroeger in de avond geprogrammeerd en horen minder bij 'nachtelijk uitgaan' dan bijvoorbeeld een laat concert bijwonen in een muziekpodium. Echter, er kunnen wel uitzonderingen zijn, waardoor een dergelijk podium wel wordt meegeteld. Als er regelmatig programmering is tussen 22:00 en 06:00 uur (waarbij de laatste voorstelling om 22:00 of later begint) hoort deze ook bij de nachtcultuur. Hetzelfde geldt voor musea en galerieën. In principe maken deze geen onderdeel uit van de nachtcultuur, maar venues die kunst tentoonstellen én laat geopend zijn, tellen wel mee.

Evenementenlocaties die regelmatig 's nachts een programma hebben (livemuziek, clubnachten) worden ook tot de nachtcultuur gerekend. De evenementenlocaties die maar een klein deel van de programmering 's nachts hebben, worden niet meegeteld om overschatting te voorkomen. De Johan Cruijff Arena bijvoorbeeld programmeert sporadisch een dance-evenement dat in de nacht doorloopt, maar dit is niet genoeg om mee te tellen als een locatie voor nachtcultuur. In plaats van het tellen van al dit soort evenementenlocaties met sporadische nachtprogrammering, besteedt dit onderzoek apart aandacht aan de evenementen en festivals zelf die aansluiten bij de nachtcultuur.

2.2 Overige onderdelen van het nachtleven

De nacht biedt naast uitgaan in bars, muziekpodia en nachtclubs veel andere soorten vermaak. Sommige van deze activiteiten sluit dit onderzoek daarbij categoriaal uit, omdat de belangrijkste functie niet het aanbieden van cultuur of het fungeren als ontmoetingsplaats is. Ten eerste zijn sekswerklocaties, casino's en speelhallen uitgesloten. Hoewel bijvoorbeeld casino's ook als uitgangsheugeneheid en ontmoetingsplaats kunnen fungeren, is de gedachte

dat mensen sekswerklocaties voornamelijk bezoeken voor erotisch vermaak en casino's en speelhallen om te gokken.

Restaurants en andere eetgelegenheden zoals snackbars worden ook uitgesloten. Restaurants hebben vooral bezoekers vóór 22:00 uur, en de voornaamste functie van eetgelegenheden die wel tussen 22:00 en 06:00 uur open zijn, is het verstrekken van eten. Hier zijn ook uitzonderingen mogelijk, bijvoorbeeld als een gelegenheid een gemengd concept heeft. Een locatie kan tot 22:00 uur als restaurant fungeren, om vervolgens nog tot 1:00 uur open te zijn als cocktailbar.

Hotels hebben voornamelijk een functie als overnachtingsplek en zijn dus ook uitgesloten, maar een bar of club in een hotel kan wel meetellen onder bepaalde omstandigheden. Bijvoorbeeld als de locatie in het hotel een cultureel programma aanbiedt in de nacht, of als de bar voldoende op zichzelf staat als venue waar ook bezoekers op af komen die niet in het hotel verblijven.

Hier geldt weer hetzelfde probleem met het vinden van data die een accuraat beeld geven van de nachtcultuur als sector: slechts een klein deel van de restaurants en de hotels hoort bij de nachtcultuur. Bestaande cijfers maken geen onderscheid tussen een regulier hotel, en een hotel dat een bar heeft die aan onze definitie van nachtcultuur voldoet. Verder zijn er andere belangrijke onderdelen van het nachtleven die zijn meegenomen in andere grote onderzoeksprojecten naar de nacht, die hier achterwege gelaten worden. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het openbaar vervoer,¹⁷ taxi's, handhaving en veiligheid, en alle werkers die in de nacht actief zijn.¹⁸ In deze studie is echter de keuze gemaakt om de focus te leggen op de nachtvenues zelf die cultuur aanbieden en als ontmoetingsplaats fungeren. Nader onderzoek zou een breder beeld kunnen geven van wat er om de Amsterdamse nachtcultuur heen speelt tussen 22:00 en 6:00 uur.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld dit rapport van The Creative Footprint (2020) over de nachtcultuur in Tokyo: <https://www.creative-footprint.org/tokyo/>.

¹⁸ In dit onderzoek naar de Londense nacht worden al het werk dat tussen 18:00 en 06:00 uur plaatsvindt ook onderzocht, waaronder handhaving en veiligheid maar ook bijvoorbeeld medisch personeel: https://www.london.gov.uk/sites/default/files/london_at_night_-_executive_report_-_final.pdf.

3 Aanbod en bezoek

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van de nachtcultuur aan de hand van de venues (gelegenheden) in Amsterdam die 's nachts actief zijn, en voldoen aan de definitie uit het vorige hoofdstuk:

Kunst en cultuur die tussen 22:00 en 6:00 uur wordt aangeboden, bijvoorbeeld in muziekpodia en nachtclubs, en de ontmoetingsplekken die voornamelijk een sociale rol vervullen in het nachtleven, waaronder cafés en bars.

Verschillende vragen over het aanbod en bezoek van de nachtcultuur worden hier beantwoord. Er is veel bekend over het culturele aanbod dat Amsterdam overdag rijk is, maar hoe ziet het landschap er 's nachts uit? Op welke locaties kunnen bezoekers terecht voor cultureel aanbod? Wie zijn de bezoekers van de nachtcultuur? En waar gaan mensen naartoe om elkaar te ontmoeten, bijvoorbeeld voor en na de clubavonden en concerten? Wat is de omvang van dit aanbod en bezoek? Het aanbod en bezoek van 2019 vormen het uitgangspunt voor dit onderzoek, omdat 2020 door de coronacrisis geen representatief jaar is geweest voor de nachtcultuur. Venues die in 2019 (deels) nog open waren maar die ondertussen permanent gesloten zijn, zijn meegeteld.

3.1 Aantal nachtvenues

Het vaststellen welke venues voldoen aan de criteria voor de nachtcultuur is geen eenvoudige opgave. Amsterdam telt bijvoorbeeld 1057 vestigingen die vallen onder de CBS-categorie 'Cafés', maar die lijst omvat alles: van de koffiebar die van 07:00 tot 16:00 uur geopend is, tot de discotheken en nachtclubs die 's nachts tot 05:00 uur doorgaan. Om een accurater beeld te geven van de nachtcultuur is ervoor gekozen om niet te werken met bestaande categorieën die maar deels voldoen aan de criteria, maar om handmatig een lijst samen te stellen van nachtvenues (gelegenheden die horen bij de nachtcultuur). Deze lijst is geselecteerd uit verschillende bestaande lijsten van horecagelegenheden in Amsterdam,¹⁹ deelnemers aan Amsterdam Dance

¹⁹ Een bestand met meer dan 4500 exploitatievergunningen in Amsterdam is hiervoor gebruikt, afkomstig van OOV (Openbare Orde en Veiligheid) Amsterdam. Voor een overzicht van alle locaties, zie <http://www.amsterdam.nl/ondernemen/horeca/horeca-kaart/>

Event 2019,²⁰ en een database van Nederlandse podia samengesteld door Atlas Research.²¹

De selectie is gemaakt uit een zeer groot aantal gelegenheden, voornamelijk uit alle exploitatievergunningen van Amsterdam. Omdat het niet mogelijk was om elke aparte gelegenheid te onderzoeken, is als eerste stap een aantal categorieën geheel of gedeeltelijk uitgesloten. De vele locaties die als restaurant gecategoriseerd werden, zijn bijvoorbeeld uitgesloten, tenzij het een avond- of nachtzaak betrof. In dat geval is er verder onderzoek gedaan of het een venue was die aan de definitie voldeed: sommige restaurants hebben ook een bar die tot laat open is, en tellen dan wel mee. Hetzelfde geldt voor hotels.

Hiernaast zijn de meer dan duizend locaties op de lijst die gecategoriseerd stonden als bar, café, culturele horeca, discotheek, en nachtclub, gecontroleerd op de vastgestelde criteria van de nachtcultuur. Wanneer er geen duidelijke informatie online te vinden was over de locatie om te beslissen of deze bij de nachtcultuur hoorde, is de locatie niet meegeteld. Locaties die bijvoorbeeld geen duidelijke informatie over openingstijden online hebben staan, worden niet meegenomen. Verder hebben locaties soms juist alleen actuele informatie online staan over openingstijden. Door de coronacrisis zijn de locaties tijdelijk gesloten (of hooguit beperkt open), waardoor het kan lijken dat het geen nachtvenues zijn, terwijl dat in 2019 wel het geval was. Er is voor iedere locatie in verschillende bronnen gezocht naar informatie van vóór de coronacrisis (eigen websites, Facebook, Google, Tripadvisor). Informatie over programmering in voorgaande jaren was ook niet altijd meer te vinden, waardoor het goed denkbaar is dat een aantal locaties over het hoofd is gezien dan wel ten onrechte niet is meegeteld. Dit kan dus betekenen dat de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers in enige mate een onderschatting vormen.

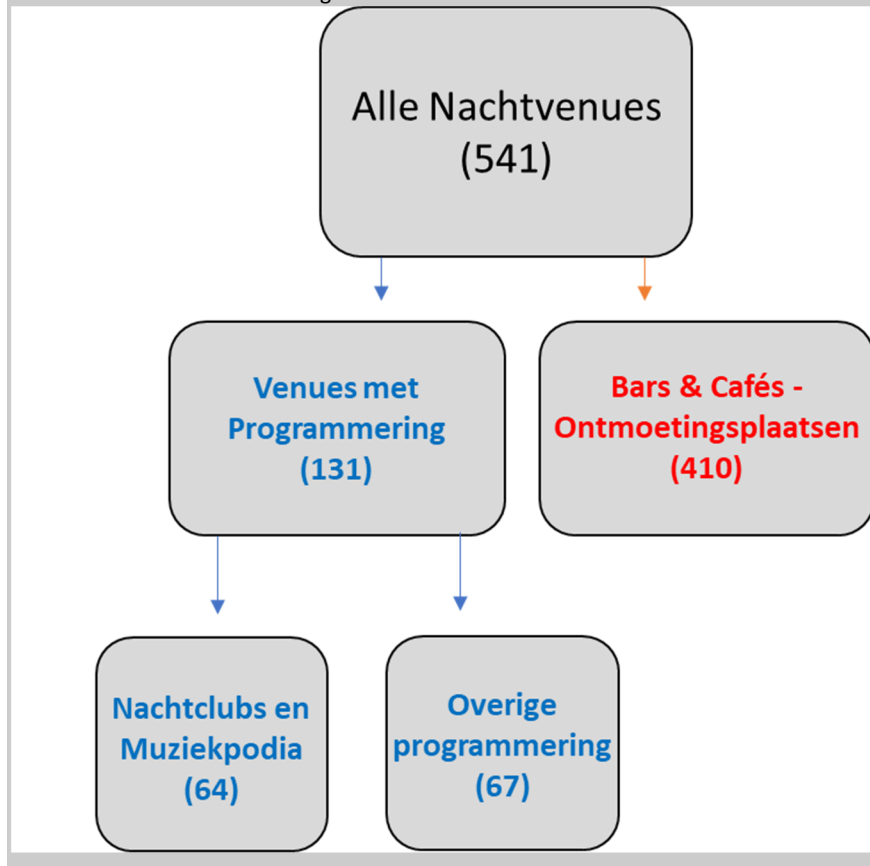
In de uiteindelijke selectie worden 541 locaties tot de nachtcultuur gerekend (zie Figuur 3.1). Amsterdam heeft dus (minstens) 541 venues die 's nachts open zijn, en die óf een cultureel aanbod hebben, óf tot laat een sociale ontmoetingsplek zijn. Deze groep valt uiteen in 131 nachtvenues met programmering – nachtclubs met dance-evenementen en dj line-ups, podia

²⁰ Zie <https://www.amsterdam-dance-event.nl>

²¹ Zie voor een uitvoerige beschrijving van de gebruikte methoden en bronnen voor deze lijst podia van Atlas voor Gemeenten: N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (VOC Uitgevers, Nijmegen)

met livemuziek, nachtvenues met overige programmering – en 410 ontmoetingsplaatsen zonder programmering – cafés en bars.

Figuur 3.1 Overzicht van alle meegetelde nachtvenues en de verdeling over de verscheidene categorieën

3.2 Nachtvenues met programmering

Van de 541 nachtvenues hebben er 131 met enige regelmaat²² 's nachts een programma. Dit zijn voor ongeveer de helft nachtclubs en muziekpodia (64 locaties). De andere 67 zijn locaties met overige programmering.

²² Omdat volledige programmering voor 2019 niet altijd beschikbaar was, is de venue onder de categorie 'met programmering' geschaard als er nog bewijs gevonden kon worden van minstens vijf uniek-geprogrammeerde evenementen in 2019. Terugkerende clubnachten zonder variërende dj line-up werden hierbij uitgesloten (bijvoorbeeld dancings waarbij dezelfde huis-dj elke zaterdag platen draait). Ook bijvoorbeeld karaokeavonden of evenementen zonder artiesten of dj's telden niet mee als geprogrammeerd evenement.

De subcategorie nachtclubs en muziekpodia bestaat uit venues die aan bepaalde criteria voldoen waardoor ze als nachtclub en/of muziekpodium gecategoriseerd zijn. Er is geen eenduidige definitie van het concept nachtclub, maar voor dit onderzoek zijn allereerst venues geselecteerd die erkend zijn als nachtclub door het Overleg van Amsterdamse Clubs (OAC). Venues die onder het OAC vallen, bieden over het algemeen een dansgelegenheid, cureren een eigen programma (met entreprijs), en hebben een nachtzaakvergunning. Daarnaast zijn venues toegevoegd die met enige regelmaat programmering hebben (clubnachten met dj-programma of elektronische muziekartiesten, waarbij bezoekers komen om te dansen), én deelnamen aan ADE 2019, én zichzelf beschrijven (op eigen website) als club of nachtclub. Venues zijn als muziekpodium aangemerkt als ze in een database van podia²³ staan en livemuziek aanbieden, en ook late programmering aanbieden (na 22:00). Venues kunnen dus worden ingedeeld als muziekpodium én als nachtclub, als zij aan beide sets van criteria voldoen (bijvoorbeeld Paradiso). Dat is voor zeven clubs/podia het geval, maar deze venues worden in het totaal van 64 uiteraard maar éénmaal meegeteld.

In de subcategorie nachtclubs en muziekpodia zitten 32 venues die (deels) een muziekpodium zijn. Deze variëren van de grotere podia die een zeer gevarieerd programma aanbieden (Ziggo Dome, Melkweg), tot de kleinere muziekpodia die zich specialiseren in een bepaald genre (Jazz Café Alto, Rockclub The Cave). Op deze muziekpodia was in 2019 samengenomen een aanbod van ongeveer 4380 uitvoeringen. In 2019 bezochten meer dan 3 miljoen bezoekers 2940 voorstellingen op de vier grootste muziekpodia in deze lijst: Ziggo Dome, AFAS Live, Paradiso en de Melkweg. Bij het inschatten van bezoekers en voorstellingen is op basis van de beschikbare cijfers echter geen splitsing te maken tussen dag- en nachtbezoekers. Veel voorstellingen – vooral op de grote podia zoals Ziggo Dome en AFAS Live – vinden vroeger in de avond plaats en lopen niet door tot in de nacht. De hier genoemde cijfers zijn dus inclusief die voorstellingen die vroeger plaatsvinden.

Verder zijn er in de subcategorie nachtclubs en muziekpodia 39 venues die (deels) nachtclub zijn. Deze 39 clubs hebben samengenomen een capaciteit van 24.393 personen. Deze groep varieert van de intiemere locaties met een capaciteit van onder de tweehonderd bezoekers (DOKA) tot de grote clubs

²³ Bron: Atlas Research. Voor meer informatie zie: N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (VOC Uitgevers, Nijmegen).

waar duizend mensen of meer kunnen feesten (Panama, Escape). Data over de regelmaat van de programmering van deze clubs, en de bezoekersaantallen waren voor dit onderzoek (nog) niet beschikbaar. Programmering die online staat geadverteerd op dijguide.nl suggereert dat Amsterdam, vergeleken met de rest van Nederland, relatief veel aanbod heeft op het gebied van dance. Van de meer dan 22 duizend (vooral dance-gerelateerde) evenementen die geprogrammeerd stonden in 2019 in heel Nederland, vond een derde in Amsterdamse venues plaats.

Ongeveer de helft van de categorie geprogrammeerde nachtcultuur bestaat uit nachtclubs en muziekpodia. Wat voor programmering is er in de overige 67? Een groot deel van deze programmering betreft ook livemuziek en elektronische dancemuziek, maar in venues die niet voldoen aan de criteria voor nachtclub of muziekpodium. Naast livemuziek en elektronische dancemuziek, staan er ook venues op de lijst met een regelmatig programma aan *ball room shows* en dragshows, en met tentoonstellingen die tot laat geopend zijn.

Deze telling van 131 nachtvenues met programmering kan vergeleken worden met de cijfers van The Creative Footprint (CFP) voor de steden Berlijn, Tokio en New York.²⁴ Hoe vergelijkbaar is het aanbod van Amsterdam met deze andere wereldsteden? Wanneer alle 131 venues meegeteld worden, heeft Amsterdam per 10.000 inwoners een vergelijkbaar aantal venues als Berlijn, en meer dan Tokio en New York (zie Tabel 3.1). Let wel dat het selectieproces van venues voor deze studie verschilt met de methode van The Creative Footprint. Wanneer een meer conservatieve berekening gemaakt wordt met alleen de 64 nachtclubs en muziekpodia, is Amsterdam met 0,7 venues per 10 duizend inwoners nog altijd vergelijkbaar met Tokio en New York.

²⁴ <https://www.creative-footprint.org/>. Zie hoofdstuk 1 voor links naar brondata.

Tabel 3.1 Aantal venues met programmering per 10.000 inwoners per stad

Stad	Aantal venues (met programmering)	Venues per 10.000 inwoners
Amsterdam	131	1,5
Berlijn	496	1,4
Tokio	518	0,6
New York	493	0,6

Brondata inwoneraantallen: Amsterdam <https://data.amsterdam.nl/datasets/>; Tokio <https://www.metro.tokyo.lg.jp/ENGLISH/ABOUT/HISTORY/history03.htm>; Berlijn <https://www.statista.com/statistics/505892/berlin-population>; New York: <https://www.census.gov/quickfacts/newyorkcitynewyork>

3.3 Ligging van venues

De ligging van de nachtelijke locaties is per stadsdeel bekeken.²⁵ Van de in totaal 541 locaties is de meerderheid gevestigd in het centrum van Amsterdam (63% van alle venues), maar de andere stadsdelen doen zeker ook mee met in totaal tweehonderd nachtvenues (zie Tabel 3.2). West en Zuid zijn naast het centrum het beste vertegenwoordigd met ieder meer dan 10% van het totale aanbod.²⁶ De gebieden grenzend aan stadsdeel Centrum hebben een hogere dichtheid venues, vooral als het gaat om de bars en cafés zonder programmering (zie Figuur 3.2 en 3.3).

De verdeling ziet er anders uit als er naar de verschillende categorieën venues wordt gekeken. Als bijvoorbeeld alleen de 131 venues met programmering worden meegenomen, ligt bijna 56% in het centrum (zie Tabel 3.3). Stadsdeel West volgt met bijna 15% van het aanbod, gevolgd door Noord en Oost met ieder ruim 8% van het nachtelijke aanbod met programmering. Van de 64 muziekpodia en nachtclubs is iets minder dan de helft in het centrum gevestigd (ruim 48%), gevolgd door bijna 19% in West, en bijna 11% in Oost (zie Tabel 3.5). De venues met cultureel aanbod zijn dus iets minder geconcentreerd in het centrum van Amsterdam dan de bars en cafés zonder programma (ontmoetingsplaatsen), waarvan ruim 65% in het centrum te vinden is, gevolgd door Zuid met 12% en West met 10% (zie Tabel 3.4).

²⁵ Stadsdeel Westpoort is bij Nieuw-West gevoegd, door het lage aantal observaties. Stadsdeel Nieuw-West in dit hoofdstuk is dus technisch gezien "Nieuw-West en Westpoort".

²⁶ Er wordt hier alleen gerekend met inwoners, er wordt geen rekening gehouden met het aantal toeristen/bezoekers die de verschillende stadsdelen ontvangen.

In het centrum zijn bijna 31 bars en cafés zonder programma per 10 duizend inwoners, en net iets meer dan acht nachtvenues met cultureel aanbod per 10 duizend inwoners (zie Tabel 3.3 en 3.4). In andere stadsdelen is het verschil tussen deze twee categorieën minder groot. In Noord is bijvoorbeeld iets meer dan één nachtvenue met cultureel aanbod per 10 duizend inwoners, en ook bijna één ontmoetingsplek per 10 duizend inwoners.

Tabel 3.2 Ligging van nachtvenues per stadsdeel: alle locaties

Stadsdeel	Aantal venues	Percentage van alle venues	Venues per 10.000 inwoners
Centrum	341	63,0%	39,3
Nieuw-West	17	3,1%	1,1
Noord	18	3,3%	1,9
Oost	39	7,2%	2,8
West	61	11,3%	4,2
Zuid	57	10,5%	3,9
Zuidoost	8	1,5%	0,9
Totaal	541		

Tabel 3.3 Ligging van nachtvenues per stadsdeel: alleen locaties met programmering

Stadsdeel	Aantal venues	Percentage van alle venues	Venues per 10.000 inwoners
Centrum	73	55,7%	8,4
Nieuw-West	7	5,3%	0,4
Noord	11	8,4%	1,1
Oost	11	8,4%	0,8
West	19	14,5%	1,3
Zuid	6	4,6%	0,4
Zuidoost	4	3,1%	0,4
Totaal	131		

Tabel 3.4 Ligging van nachtvenues per stadsdeel: alleen bars en cafés

Stadsdeel	Aantal venues	Percentage van alle venues	Venues per 10.000 inwoners
Centrum	268	65,4%	30,9
Nieuw-West	10	2,4%	0,6
Noord	7	1,7%	0,7
Oost	28	6,8%	2,0
West	42	10,2%	2,9
Zuid	51	12,4%	3,4
Zuidoost	4	1,0%	0,5
Totaal	410		

Tabel 3.5 Ligging van nachtvenues per stadsdeel: nachtclubs en muziekpodia (subcategorie van venues met programmering)

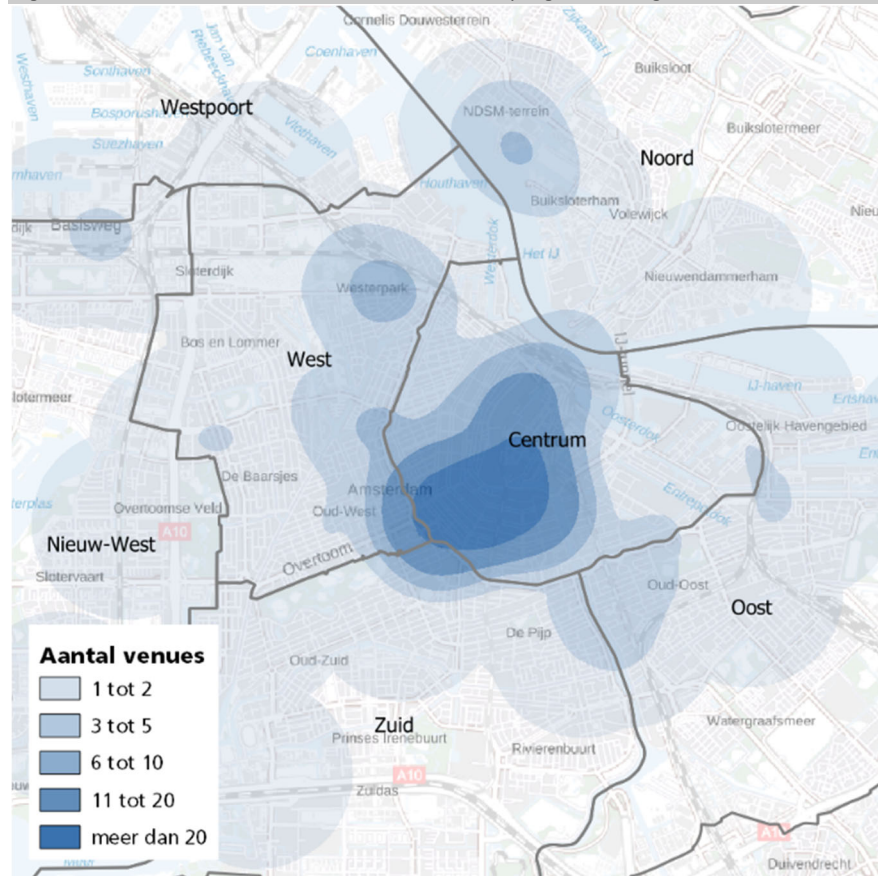
Stadsdeel	Aantal venues	Percentage van alle venues	Venues per 10.000 inwoners
Centrum	31	48,4%	3,6
Nieuw-West	5	7,8%	0,3
Noord	5	7,8%	0,5
Oost	7	10,9%	0,5
West	12	18,8%	0,8
Zuid	2	3,1%	0,1
Zuidoost	2	3,1%	0,2
Totaal	64		

Tabel 3.6 Ligging van nachtvenues per stadsdeel: cijfers apart voor muziekpodia en nachtclubs²⁷

Nachtclubs			
Stadsdeel	Aantal venues	Percentage van alle venues	Venues per 10.000 inwoners
Centrum	22	56,4%	2,5
Nieuw-West	3	7,7%	0,2
Noord	3	7,7%	0,3
Oost	4	10,3%	0,3
West	6	15,4%	0,4
Zuid	1	2,6%	0,1
Zuidoost	0	0	0
Totaal	39		
Muziekpodia			
Stadsdeel	Aantal venues	Percentage van alle venues	Venues per 10.000 inwoners
Centrum	13	40,6%	1,5
Nieuw-West	2	6,3%	0,1
Noord	2	6,3%	0,2
Oost	5	15,6%	0,4
West	7	21,9%	0,5
Zuid	1	3,1%	0,1
Zuidoost	2	6,3%	0,2
Totaal	32		

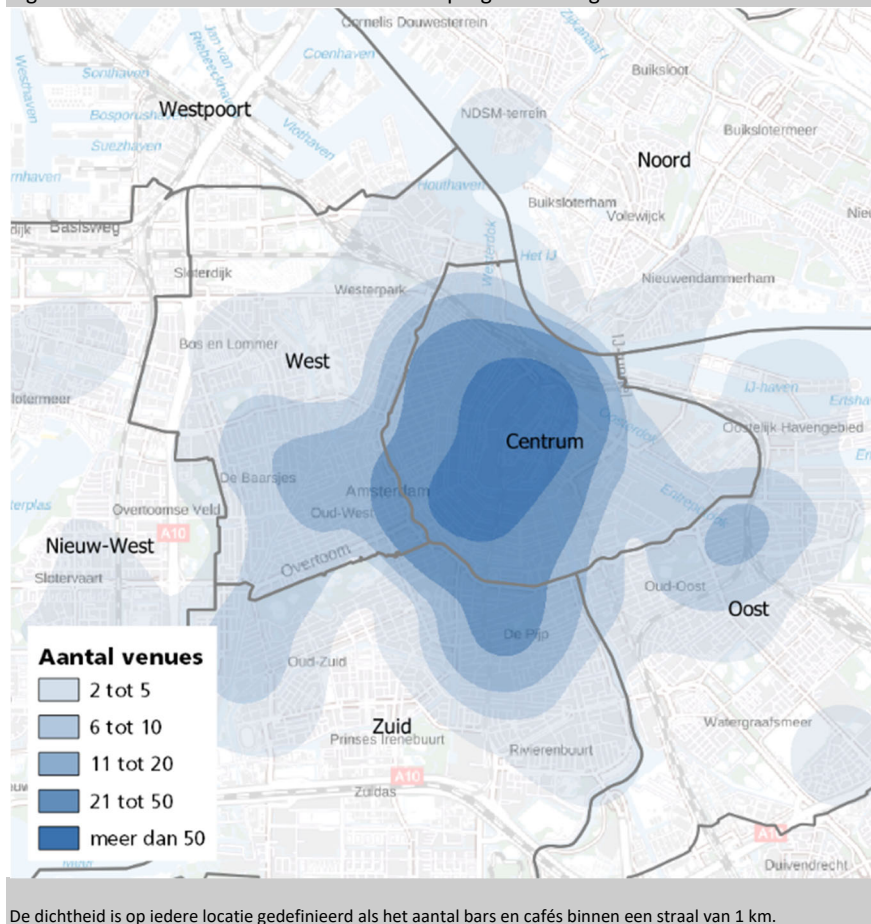
²⁷ Let op: enige overlap in deze twee categorieën, zeven venues zijn muziekpodium én nachtclub.

Figuur 3.2 Dichtheid culturele nachtvenues met programmering

De dichtheid is op iedere locatie gedefinieerd als het aantal nachtvenues binnen een straal van 1 km.

Figuur 3.3 Dichtheid bars en cafés zonder programmering

3.4 Evenementen en festivals

Amsterdam heeft naast de nachtcultuur die op basis van het tijdvak van 22:00 tot 6:00 uur is afgebakend, ook evenementen en festivals die zich overdag afspelen maar thematisch wel nauw aan de nachtcultuur verbonden zijn. Het accuraat tellen van het aantal festivals in Amsterdam is een lastige opgave, aangezien er geen eenduidige definitie is van de term festival. Alleen al daardoor komen de aantallen uit verschillende bronnen niet met elkaar overeen. Een festival is in dit onderzoek gedefinieerd als een evenement, waarbij mensen samenkomen om deel te nemen aan een verzameling

activiteiten. Deze activiteiten bestaan bijvoorbeeld uit het bijwonen van verschillende culturele uitvoeringen (muziek, theater, beeldende kunst), eten en drinken, of het bijwonen van workshops en lezingen. De verschillende activiteiten zijn doorgaans verspreid over meerdere locaties en/of podia. Festivals vinden vaak (maar niet uitsluitend) buiten plaats, en vinden eenmalig of periodiek terugkerend plaats. Daarnaast zijn er ook evenementen die wellicht niet gecategoriseerd worden als festival, maar wel als muziek-evenement meegeteld worden bij de nachtcultuur.

Ook is er de uitdaging om de festivals en evenementen te categoriseren: wanneer zijn deze verbonden met de nachtcultuur? Dit onderzoek telt dance-festivals en evenementen (Amsterdam Dance Event), muziekfestivals en evenementen (Reggae Lake Festival, London Calling) met uitzondering van klassieke muziek, en festivals en evenementen waarbij overdag gefeest wordt en die eventueel een aansluitend nachtprogramma hebben (Pride), mee met de nachtcultuur. Verder zijn er festivals die een eclectisch dagprogramma hebben, om vervolgens over te gaan in een nachtprogramma waar tot in de kleine uurtjes wordt gedanst en gefeest (Sonic Acts, Hemeltjefiel Hemelvaart Festival). Als laatste tellen culturele festivals mee die in de nacht plaatsvinden, zoals de Museumnacht.²⁸

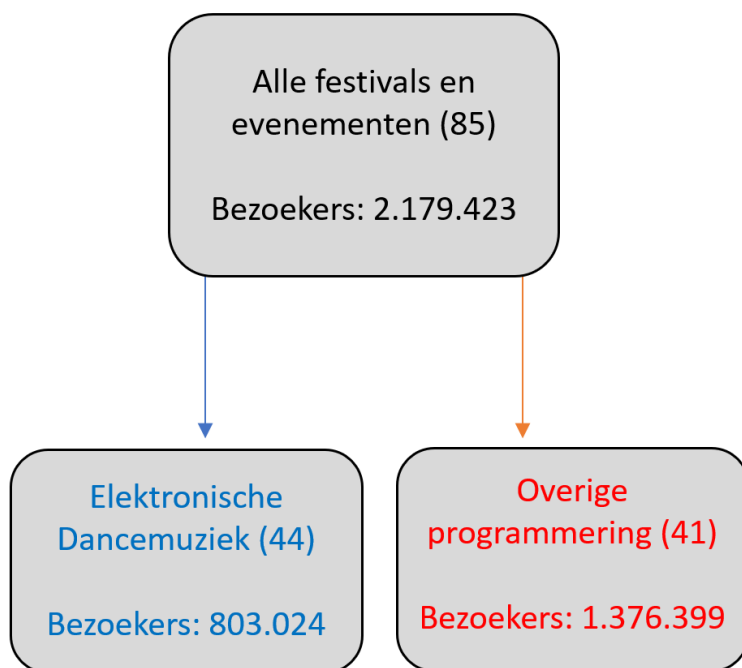
Om een zo goed mogelijke impressie te geven van de festivals en evenementen die in 2019 in Amsterdam hebben plaatsgevonden, is gebruikgemaakt van verschillende bronnen. De voornaamste bronnen zijn een lijst met meer dan honderdvijftig culturele festivals van organisatie EM-Cultuur, en een lijst met achtenveertig muziek-evenementenvergunningen van de gemeente Amsterdam. Hieruit zijn 85 unieke festivals en evenementen geselecteerd die aan voorgenoemde criteria voor de nachtcultuur voldoen (zie Figuur 3.4). Deze vallen uiteen in 44 evenementen en festivals waarbij elektronische dancemuziek het hoofdthema is, en 41 overige festivals en muziek-evenementen. Accurate en actuele bezoekersaantallen voor alle festivals zijn lastig te vinden, maar deze bronnen schatten het aantal bezoekers in 2019 op meer dan 2 miljoen, waarvan de Uitmarkt (500.000), Pride (450.000) en ADE (375.000)²⁹ de grootste zijn. Het aanbod van deze festivals en evenementen is het sterkst geconcentreerd in de maanden mei tot en met

²⁸ Deze categorie telt festivals en evenementen mee die na 22:00 nog programmering aanbieden en die tot in de nacht doorgaan (na 0:00). Hierdoor is bijvoorbeeld wel de Museumnacht meegeteld, maar niet het Amsterdam Light Festival.

²⁹ Schatting van EM-Cultuur. Andere bronnen schatten het bezoekersaantal van ADE 2019 in op 400.000. Zie bijvoorbeeld dit persbericht van ADE: https://www.amsterdam-dance-event.nl/assets/files/PB_ADE-blikt-terug-op-geslaagde-editie.pdf

augustus – in deze periode vindt 63% van de jaarlijkse festivals en evenementen plaats (zie Tabel 3.7). Qua bezoekersaantallen zijn vooral juli en augustus bijzonder druk. In deze twee maanden ontvangen de festivals en evenementen ruim 58% van de jaarlijkse bezoekers.

Figuur 3.4 Overzicht van het totaal aantal festivals en evenementen in Amsterdam verbonden aan de nachtcultuur met bezoekersaantallen

Tabel 3.7 Aanbod per maand van culturele festivals en muziekevenementen die verbonden zijn aan de nachtcultuur

Maand	Aantal festivals	Aantal bezoekers	Bezoekers percentage
Januari	1	3.500	0,2%
Februari	4	24.900	1,1%
Maart	2	18.100	0,8%
April	10	96.650	4,4%
Mei	13	73.900	3,4%
Juni	15	140.399	6,4%
Juli	14	687.500	31,5%
Augustus	11	593.076	27,2%
September	9	96.998	4,5%
Oktober	2	385.000	17,7%
November	1	32.000	1,5%
December	3	27.400	1,3%
Totaal	85	2.179.423	100

Databron: EM-Cultuur, gemeente Amsterdam, Atlas Research

Locatiedata is voor deze gehele lijst festivals en evenementen niet beschikbaar. Voor de muziekevenementen uit de data van de gemeente Amsterdam is dit wel het geval (zie Tabel 3.8). Vanuit deze lijst met evenementenvergunningen worden voor 2019 44 muziekfestivals en muziekevenementen geteld die aan de nachtcultuur verbonden zijn, waarvan dertig met elektronische dancemuziek als hoofdgenre. In deze lijst staan alleen locaties die een bepaald soort vergunning moeten aanvragen om een evenement te organiseren. Een festival zoals London Calling, dat in muziekpodium Paradiso plaatsvindt, staat hier bijvoorbeeld niet tussen. Met deze data kan de spreiding van evenementen en festivals in de stad getoond worden die doorgaans niet in de nachtvenues plaatsvinden. In tegenstelling tot de nachtvenues, zijn deze evenementen en festivals niet geconcentreerd in het centrum. Nieuw-West staat aan kop met vijftien evenementen/festivals (inclusief twee dance-evenementen in Westpoort).

Tabel 3.8 Evenementen en festivals die verbonden zijn aan de nachtcultuur met evenementenvergunning van de gemeente Amsterdam

Stadsdeel	Elektronische dancemuziek	Overige muziekgenres	Totaal aantal	Percentage
Centrum	0	1	1	2,3%
Nieuw-West*	12	3	15	34,9%
Noord	5	1	6	13,6%
Oost	3	3	6	13,6%
West	6	1	7	15,9%
Zuid	4	0	4	9,1%
Zuidoost	0	5	5	11,36%
Totaal	30	14	44	44

Databron: gemeente Amsterdam

* Nieuw-West en Westpoort: Twee elektronische dancemuziekevenementen vinden in Westpoort plaats

Een andere bron van festivaldata is de Festivalatlas.³⁰ De editie van 2019 telde in Amsterdam het hoogste aantal muziekfestivals van alle steden in Nederland.³¹ Amsterdam had met 126 de meeste festivaledities, gevolgd door 69 in Rotterdam en 54 in Eindhoven. Bij deze 126 festivaledities zitten alle soorten muziekfestivals inbegrepen. Aangezien een uitsplitsing op categorie niet mogelijk is voor dit onderzoek, is het absolute aantal van 126 muziekfestivaledities op zichzelf niet veelzeggend voor de nachtcultuur. Wel geven deze cijfers duidelijk aan dat Amsterdam, tegenover andere grote steden in Nederland, een rijk aanbod aan muziekfestivals heeft. Volgens de Festivalmonitor van Respons vond 12,2% van alle Nederlandse festivals plaats in Amsterdam.³²

³⁰ <https://www.festivalatlas.nl>

³¹ H. van Vliet, 2020: Het Nederlandse Festivallandschap 2019 – Muziekfestivals. Rapport te vinden op http://www.festivalatlas.nl/files/Festivalatlas2019_MUZIEK.pdf

³² Bron: <https://respons.nl/wp-content/uploads/2019/09/Factsheet-Festival-Monitor-2019.pdf>

3.5 Lokale nachtcultuurbezoekers

Nu er een impressie is van wat de nachtcultuur te bieden heeft, komt de volgende vraag aan de orde: Wie is de nachtcultuurbezoeker? In 2019 besteedde de Cultuurmonitor van de gemeente Amsterdam voor het eerst aandacht aan de nachtcultuur. Hoeveel mensen bezochten 's nachts een cultureel evenement, en wie waren zij? In totaal vulden 3121 mensen een enquête in (deels schriftelijk, deels online, deels telefonisch en deels via een uitnodiging op sociale media), waar vragen over de nachtcultuur tussen zaten. Uit deze steekproef had twintig procent minstens één cultureel evenement 's nachts bezocht in het afgelopen jaar (zie Tabel 3.9). In bepaalde groepen lag dit percentage hoger. Bijvoorbeeld, in de leeftijdsgroep 18 t/m 34 jaar bezocht 36% minstens één cultureel evenement 's nachts, tegenover 21% bij de 35-49-jarigen. Bij mensen die werkzaam zijn (geweest) in de creatieve sector bezocht 32% ten minste één cultureel evenement 's nachts, tegenover 18% die niet werkzaam is (geweest) in de creatieve sector. Onder studenten was dit 32%, tegenover 24% van de werkenden. Van de hoogopgeleiden bezocht 28% een voorstelling 's nachts, tegenover vijf procent van de laagopgeleiden. De nachtcultuur trekt dus meer dan gemiddeld jongere leeftijdsgroepen, mensen in de creatieve sector en hoogopgeleiden.

Tabel 3.9 Nachtcultuurbezoek van verschillende groepen uit de steekproef van de Cultuurmonitor Amsterdam 2019: gemiddelde over bevolking 20%

Groep	Percentage dat 's nachts een cultureel evenement bezocht
18 t/m 34 jarigen	36%
35 t/m 49 jarigen	21%
50 t/m 64 jaar	11%
Werkzaam (geweest) in de creatieve sector	32%
Niet werkzaam (geweest) in de creatieve sector	18%
Studerend (of onderwijs volgend)	32%
Werkenden	24%
Hoogopgeleiden	28%
Middenopgeleiden	20%
Laagopgeleiden	5%

De nachtcultuurbezoekers noemden voornamelijk clubavonden in nachtclubs of concertzalen als voorbeeld van een cultureel evenement dat zij 's nachts hadden bezocht. Ook dance-evenementen en muziekfestivals werden genoemd als voorbeelden (ADE, Awakenings). Dit komt overeen met de geprogrammeerde nachtcultuur in dit onderzoek (nachtvenues met programmering, festivals en evenementen), maar kan dus niet worden toegepast op de groep die alleen de cafés en bars bezoekt zonder programma.

3.6 Internationale en nationale nachtcultuurbezoekers

In 2019 ontving Amsterdam 9,3 miljoen bezoekers die minstens één nacht verbleven in een hotel (verblijfsbezoekers), en 11,2 miljoen bezoekers die niet in Amsterdam overnachtten (dagbezoekers). In totaal zijn dit 20,5 miljoen unieke (nationale en internationale) bezoekers.³³ Een deel van deze bezoekers neemt ook deel aan de nachtcultuur, en de nachtcultuur van Amsterdam trekt potentieel bezoekers aan, maar het is lastig om dit te onderbouwen met bestaande gegevens.

Er zijn geen cijfers die direct laten zien in hoeverre bezoekers komen voor de Amsterdamse nachtcultuur en in welke mate ze daaraan deelnemen, maar we kunnen wel een indicatie krijgen uit het Bezoekersonderzoek Metropool Amsterdam (BOMA) van 2015 van amsterdam&partners.³⁴ In dit onderzoek beantwoordden 7069 bezoekers wat hun belangrijkste reden voor bezoek aan Amsterdam was. Voor 31% van de bezoekers was 'fun en uitgaan' de belangrijkste reden voor bezoek. Dat is vergelijkbaar met het aandeel bezoekers dat voornamelijk kwam voor een 'culturele voorstelling/museumbezoek' (ook 31%). Een kleiner aandeel (3% van de bezoekers) kwam voor een speciaal evenement (niet cultureel), waar ook bijvoorbeeld bezoekers aan (dance)muziekfestivals bij zitten.

Verder rapporteerden 7043 bezoekers achteraf welke activiteiten ze daadwerkelijk ondernomen hadden tijdens hun bezoek, waarbij meerdere antwoorden gegeven konden worden. Van de bezoekers die voornamelijk voor fun en uitgaan naar Amsterdam kwamen, gaf zestig procent aan een café

³³ Data afkomstig van Onderzoek, Informatie, en Statistiek:
<https://data.amsterdam.nl/datasets/K9iLvoh0cOTvlw/gasten-en-overnachtingen-in-amsterdam-de-mra-en-nederland-2012-2019>

³⁴ <https://www.iamsterdam.com/nl/over-ons/amsterdam-en-partners>

of pub te hebben bezocht, en was 25% uit geweest in een disco of club. Cafés en pubs bezoeken kan natuurlijk ook overdag, maar bezoek aan een club of discotheek zal voornamelijk in de nacht plaatsvinden. Als we deze cijfers doortrekken naar bezoekersaantallen in 2019, komen we uit op een schatting van 1,5 miljoen bezoekers die voor fun en uitgaan naar Amsterdam kwamen, én een club of discotheek bezochten.

Ook mensen die niet specifiek voor fun en uitgaan naar Amsterdam kwamen, maakten gebruik van de nachtcultuur tijdens hun verblijf. Als we kijken naar alle bezoekers (ongeacht de originele reden of motivatie voor bezoek), bezocht uiteindelijk 48% een café of pub, en ging 15% uit in een disco of club. Als we deze bredere cijfers toepassen op de bezoekersaantallen van 2019, komen we uit op een schatting van ruim drie miljoen unieke bezoekers van buiten Amsterdam die naar een discotheek of nachtclub gingen.

De leeftijd van de groep die voor fun en uitgaan naar Amsterdam komt, ligt net als de leeftijd van de Amsterdamse nachtcultuurbezoekers relatief laag. Ongeveer 58% van deze bezoekers is jonger dan 31 jaar, tegenover 36% die voor een culturele voorstelling of museumbezoek naar Amsterdam komen. Van de bezoekers die voor fun en uitgaan komen én een discotheek of club bezoeken, is maar liefst 83% jonger dan 31 jaar.

4 Waarde van de nachtcultuur

De vorige twee hoofdstukken gaven een definitie van wat in dit onderzoek tot de nachtcultuur wordt gerekend, en hoe het aanbod van de nachtcultuur in Amsterdam er anno 2019 uitzag. Er werden 541 venues geïdentificeerd die met programmering van bijvoorbeeld livemuziek of dj's of puur als ontmoetingsplaats vaak tot diep in de nacht open zijn en zodoende tot de nachtcultuur worden gerekend. Ook werden voor 2019 85 festivals en evenementen geïdentificeerd met samen ongeveer 2,2 miljoen bezoekers, die geheel of gedeeltelijk in de nacht plaatsvinden (zoals de Museumnacht) of in hun aard en programmering nauw verweven zijn met de nachtcultuur (zoals ADE en Pride). Maar wat is de maatschappelijke waarde van die Amsterdamse nachtcultuur en evenementen voor Amsterdam en wellicht zelfs voor heel Nederland?

Die vraag is niet eenvoudig te beantwoorden. Dat komt niet alleen doordat – zoals bleek in de voorgaande hoofdstukken – een duidelijke afbakening van de nachtcultuur in statistische bestanden ontbreekt; podia en andere venues die tot de nachtcultuur behoren vaak ook in de vroegere avond of overdag actief zijn en de nachtcultuur een verzameling is van allerlei soorten grote en kleine venues. Het komt ook doordat het niet op voorhand duidelijk is hoe de maatschappelijke waarde van de nachtcultuur zou kunnen worden gedefinieerd en gemeten. Duidelijk is wel dat een focus die louter gericht is op de omzet of werkgelegenheid in de nachtcultuur, iets wezenlijks over het hoofd zou kunnen zien. Het is immers zeer goed denkbaar dat de nachtcultuur voor grote groepen bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van Amsterdam als stad om te wonen en te studeren; en als stad om te bezoeken voor een of meerdere dagen. De nachtcultuur is bovendien voor veel Amsterdammers en voor mensen van ver buiten Amsterdam een bron van ontspanning, plezier of inspiratie, en een plek waar groepen die zich overdag buitengesloten kunnen voelen, veilig hun identiteit kunnen ontdekken, vormen en uiten..

Aan alle vormen van cultuur – van theater tot erfgoed en van musea tot muziekoptredens – worden zeer uiteenlopende maatschappelijke waarden toegedicht. De eerste paragraaf van dit hoofdstuk schetst een kader dat Atlas Research in eerdere studies heeft ontwikkeld en uitgewerkt om de verschillende potentiële waarden van kunst en cultuur systematisch te structureren, en als de gegevens daarvoor toereikend zijn ook te meten en in

geld uit te drukken.³⁵ Het kader wordt in die paragraaf toegespitst op de Amsterdamse nachtcultuur en aan de nacht gerelateerde evenementen. De paragrafen erna geven vervolgens – voor zover mogelijk gegeven de beperkt beschikbare data – een inschatting van de belangrijkste waarden, te weten de gebruikswaarde, de optiewaarde en de economische waarde daarvan.

4.1 De vijf maatschappelijke waarden van cultuur³⁶

Het conceptuele kader dat hier wordt gehanteerd om de waarde van de nachtcultuur te duiden, sluit aan bij het gedachtengoed van maatschappelijke kosten-batenanalyses (MKBA). Het beperkt zich niet tot de financiële waarden van kunst en cultuur, maar hanteert een breed welvaartsbegrip, waarbinnen alle maatschappelijke waarden van kunst en cultuur vallen. Het gaat dus niet alleen om financiële baten zoals de toegevoegde waarde op de bestedingen van bezoekers die op de Amsterdamse nachtcultuur en bijvoorbeeld ADE afkomen, maar (vooral) ook om het genot dat de bewoners van een stad eraan ontleen, het effect ervan op de aantrekkingskracht van de stad op mensen en bedrijven, en de positieve sociale effecten die ervan uit kunnen gaan.

Bij het berekenen van de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van de Amsterdamse nachtcultuur en aan de nacht gerelateerde evenementen, is het van belang alleen die effecten mee te nemen die niet zouden optreden als de nachtcultuur en deze evenementen er niet zouden zijn. Bovendien is het van belang om *alle* maatschappelijke waarden en welvaartseffecten mee te nemen, en niet alleen de zuiver economische waarden. Veel studies die de maatschappelijke impact van cultuur berekenen, beperken zich tot de economische effecten ervan, om die vervolgens (fors) te overschatten. Als de feitelijke welvaartswinst van culturele evenementen voor een stad wordt berekend, blijkt echter steeds weer dat de financiële baten maar een relatief klein deel zijn van de totale maatschappelijke baten van kunst en cultuur.

De maatschappelijke waarde van de nachtcultuur voor Amsterdam begint bij het feit dat mensen ervan genieten, en daardoor graag de venues bezoeken die in hoofdstuk 3 zijn geïdentificeerd. Om die reden willen veel liefhebbers van

³⁵ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

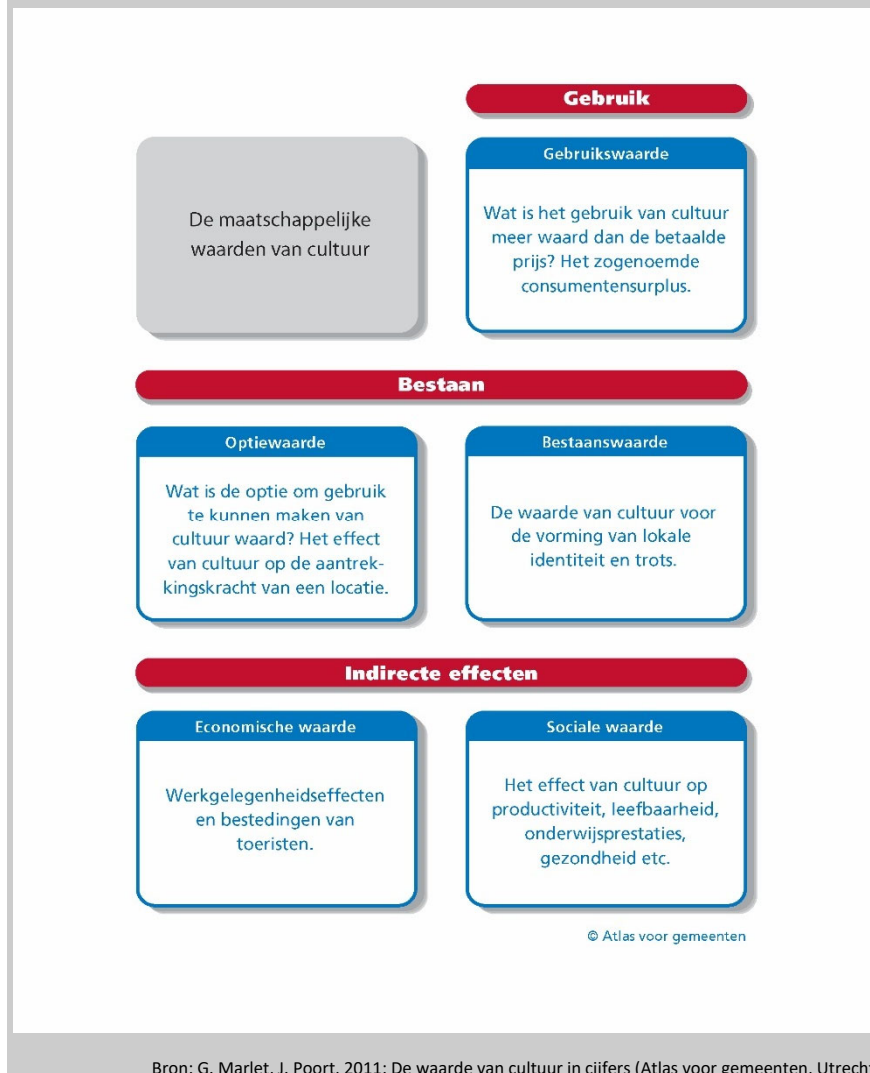
³⁶ Deze paragraaf is deels gebaseerd op: G. Marlet, R. Ponds, J. Poort, C. van Woerkens, 2018: De waarde van cultuurstad Utrecht. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse van de cultuuruitlegaven (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

de nachtcultuur – en in hun kielzog mogelijk ook bedrijven – in een stad met een aantrekkelijk nachtleven wonen. Alle maatschappelijke effecten die gevolgen hebben voor de welvaart van consumenten (consumentensurplus) en bedrijven (producentensurplus) leveren de stad een maatschappelijke baat op. Het gaat dus niet alleen om financiële baten die als klinkende munt meetellen in het bruto stedelijk product. Voor een deel van de effecten zal dat wel het geval zijn, bijvoorbeeld de winst op de toeristische bestedingen die zijn toe te rekenen aan de nachtcultuur (producentensurplus). Voor een ander deel, bijvoorbeeld het genot dat consumenten eraan ontleen (het consumentensurplus), is dat niet het geval.

In het hier gehanteerde conceptuele kader worden vijf (categorieën van) maatschappelijke waarden van kunst en cultuur onderscheiden: de gebruikswaarde, de optiewaarde, de bestaanswaarde, de economische waarde en de sociale waarde. Deze zijn schematisch weergegeven in figuur 4.1.

Allereerst is er de **gebruikswaarde**. Mensen zijn bereid om een kaartje te kopen voor bijvoorbeeld een laat optreden of een clubnacht. Bovendien hebben zij het ervoor over om daarvoor een reis af te leggen en een bepaalde tijd in een venue te verblijven. Die kosten voor reis en verblijf weerspiegelen een deel van de waarde die mensen aan de nachtcultuur hechten. De meeste mensen hebben er namelijk meer voor over dan het ze feitelijk kost. Het verschil is het consumentensurplus; de eerste maatschappelijke waarde van de nachtcultuur. De welvaartswinst daarvan voor de bezoekers van de Amsterdamse nachtcultuur is het verschil tussen het consumentensurplus dat met het bezoeken ervan gepaard gaat, en het consumentensurplus van een alternatieve activiteit die een persoon had ondernomen als de nachtcultuur er niet was geweest. Vanuit het perspectief van de gemeente Amsterdam mag alleen de gebruikswaarde van de inwoners van de stad worden meegeteld. De gebruikswaarde van de bezoekers die elders uit het land komen, wordt in de MKBA als welvaartswinst voor de rest van Nederland beschouwd.

Figuur 4.1 De vijf maatschappelijke waarden van cultuur

Bron: G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht)

Ook de *mogelijkheid* om een late voorstelling, club of nachtcafé te bezoeken, los van de vraag of dat bezoek ook echt plaatsvindt, heeft een waarde. Liefhebbers van de nachtcultuur zorgen ervoor dat ze op een plek wonen waar 's nachts iets te beleven valt. Voor podiumkunsten in bredere zin is aangetoond dat mensen (en bedrijven) bereid blijken te zijn een hogere prijs te betalen voor een locatie in een stad of wijk met veel aanbod. Met hun bereidheid om te betalen voor zo'n locatie (de *willingness to pay* - WTP)

waarderen ze de aanwezigheid ervan in hun woonomgeving en anticiperen ze op de positieve effecten die ervan uitgaan. Die zogenoemde **optiewaarde** slaat neer in de waarde van grond op dergelijke (woon)locaties.

Daarnaast vertegenwoordigt de simpele aanwezigheid van kunst en cultuur mogelijk nog waarde, los van gebruik of (woon)gedrag. Dat is de zogenoemde **bestaanswaarde** van kunst en cultuur, die ontstaat doordat bijvoorbeeld de collecties van de lokale musea kunnen bijdragen aan de lokale identiteit en trots. Bij het bepalen van een dergelijke bestaanswaarde is het van groot belang om dat deel van deze additionele waarde te berekenen dat niet al in de gebruiks- en optiewaarde is meegerekend. In onderzoek voor de gemeente Utrecht heeft Atlas Research de bestaanswaarde van de museale collecties in de stad onderzocht aan de hand van een enquête onder de lokale bevolking.³⁷ Het bleek daarbij lastig die bestaanswaarde conceptueel te scheiden van de gebruikswaarde en de optiewaarde en de uitkomsten hadden een tentatief karakter. De bestaanswaarde werd geschat op gemiddeld ongeveer een kwart van de gebruikswaarde en de optiewaarde samen. Het is echter aannemelijk dat bestaanswaarde specifiek een rol speelt bij materieel erfgoed, monumenten en musea, die een belangrijke cultuurhistorische rol vervullen en waarvan het verdwijnen onomkeerbaar zou zijn. Voor cultuur die meer gericht is op beleving en zeker voor de nachtcultuur en evenementen, die een dynamisch karakter heeft met het komen en gaan van nachtclubs en ‘places to be’, is het zeer twijfelachtig of er bestaanswaarde aan kan worden toegeschreven die uitstijgt boven de gebruikswaarde en de optiewaarde, plus de hierna te bespreken economische waarde en sociale waarde. Daarom gaat dit hoofdstuk verder niet in op de eventuele bestaanswaarde van de nachtcultuur.

De nachtcultuur heeft daarnaast zoals gezegd een **economische waarde**. Vanuit het perspectief van de maatschappelijke welvaart gaat het daarbij in de eerste plaats om het zogeheten ‘producentensurplus’ van de ondernemingen die samen de nachtcultuur vormen. Werkgelegenheid, omzet en toegevoegde waarde van deze ondernemingen kunnen een interessante maatstaf zijn, maar vormen over het algemeen een *overschatting* van het welvaartseffect. Zonder de nachtcultuur zouden de mensen die werkzaam zijn bij deze ondernemingen immers niet allemaal werkloos thuis zitten en de bezoekers van de nachtcultuur zouden hun geld ten minste voor een groot deel elders besteden.

³⁷ Zie hoofdstuk 7 in G. Marlet, R. Ponds, J. Poort, C. van Woerkens, 2018: De waarde van cultuurstad Utrecht. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse van de cultuuruitleg (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Een extra welvaartsbijdrage onder het kopje **economische waarde** ontstaat via de bestedingen van toeristen die de stad vanwege het nachtleven bezoeken. Hierbij kan zowel naar buitenlandse toeristen als naar Nederlandse bezoekers uit andere gemeenten worden gekeken. Nederlandse bezoekers van buiten de stad zorgen met hun bestedingen voor extra economische waarde voor Amsterdam. Dat gaat echter ten koste van de rest van Nederland, omdat mensen die Amsterdam bezoeken vanwege de nachtcultuur anders elders iets anders hadden gedaan. Vanuit het perspectief van Nederland is het saldo dan nul; het gaat immers alleen om verplaatsing van bestedingen die anders op een andere plek waren gedaan. Vanuit het perspectief van de stad is dit wel een positief economisch effect.

Tot slot heeft de nachtcultuur een **sociale waarde**. De sociale waarde betreft bijvoorbeeld de toegevoegde waarde van de nachtcultuur als creatieve ontmoetingsplek, waar mensen ideeën en kennis met elkaar uitwisselen. Een levendige nachtcultuur, met een rijk aanbod van nachtclubs, muziekpodia en ontmoetingsplaatsen, kan zo bijdragen aan de sociale cohesie in een stad. Ook het aanbod van festivals en evenementen heeft een sociale waarde. Internationaal onderzoek³⁸ wijst bijvoorbeeld uit dat mensen verschillende motivaties hebben om festivals te bezoeken, waaronder culturele exploratie, nieuwe ervaringen opdoen, en interacteren en verbinding maken met bestaande en nieuwe sociale contacten. Verder gaan bezoekers om te ontspannen, ontsnappen aan het dagelijks leven, en om van de ervaring te genieten.

Deelnemen aan de nachtcultuur kan ook op een positieve manier bijdragen aan de sociale identiteit van bezoekers. De nachtcultuur biedt namelijk een relatief veilige plek voor mensen om zichzelf te uiten, en kan bijdragen aan het vormen, uitdragen en delen van hun identiteit.³⁹ Het is dus aannemelijk dat het aanbod van nachtcultuur in Amsterdam positief bijdraagt aan het sociale leven van bewoners en andere bezoekers, vooral voor de 18 tot 35-jarigen. Meer onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre het deelnemen aan de nachtcultuur bijdraagt aan het sociale leven en de sociale identiteit van bezoekers, en in hoeverre dit vervolgens bijdraagt aan bijvoorbeeld de (mentale) gezondheid van deze deelnemers. Er zijn momenteel niet voldoende cijfers beschikbaar om de sociale waarde van de nachtcultuur te

³⁸ Zie https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-dmci-create-it/assets_1/boek-festivalbeleving---oktober-2012.pdf#page=10&zoom=auto,-243,311

³⁹ V. Vaessen (2020). *Untz untz untz: Een onderzoek naar de clubcultuur in Utrecht*. Gemeente Utrecht & Universiteit Utrecht.

kwantificeren. Wanneer kwantificering van deze sociale waarden in de toekomst wel mogelijk is, dienen daarbij overigens ook negatieve sociale effecten meegenomen te worden, zoals de overlast die de venues, evenementen en bezoekers kunnen veroorzaken voor omwonenden.

4.2 Gebruikswaarde

De gebruikswaarde van de nachtcultuur en aan de nacht gerelateerde evenementen bestaat uit de meerwaarde die mensen hechten aan hun bezoek, ten opzichte van een alternatieve tijdsbesteding. Om deze gebruikswaarde te kwantificeren, is informatie nodig over de totale inspanningen en kosten die mensen maken voor een gemiddeld bezoek. Dat is meer dan alleen de prijs die is betaald voor de toegang tot een clubnacht, optreden of evenement. Mensen hebben hiernaast immers ook tijd en geld over voor de reis ernaartoe en uiteraard ook tijd over voor het bezoek zelf. De tijd en de kosten voor reis en verblijf weerspiegelen een deel van de waarde die mensen aan hun activiteiten hechten: de zogenaamde gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten.

De meeste mensen hebben meer over voor de clubnacht, het optreden of het evenement dan deze gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten.⁴⁰ Het verschil in de waarde die mensen toekennen aan hun bezoek en de totale kosten (inclusief tijd) die ze hebben betaald, wordt het consumentensurplus genoemd. Voor het berekenen van de gebruikswaarde moet het consumentensurplus van het bezoek vergeleken worden met het consumentensurplus van een alternatieve activiteit die een persoon had ondernomen als er geen nachtcultuur of evenement was geweest. Het verschil tussen die beide is de ‘netto’ welvaartswinst van het bezoek en wordt de gebruikswaarde genoemd.

Vanuit het perspectief van de gemeente Amsterdam mag alleen de gebruikswaarde van de Amsterdammers worden meegeteld. De gebruikswaarde van de bezoekers die elders uit het land komen, wordt als welvaartswinst voor de rest van Nederland beschouwd. Voor het berekenen van de gebruikswaarde is daarom in beginsel gedetailleerde informatie nodig over het aantal bezoekers van nachtculturele activiteiten en evenementen en de herkomst van deze bezoekers, de reistijd en -kosten, de gemiddelde

⁴⁰ Omgekeerd geldt dat als mensen de waarde van een potentieel bezoek lager inschatten dan de totale gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten ze ervoor kiezen niet te gaan.

verblijfsduur en het betaalde ticket. Daarnaast dient een inschatting te worden gemaakt van hun netto uurloon, als maatstaf voor de waarde van hun tijd.

Bezoekersaantallen

Anders dan bij eerdere studies naar de maatschappelijke waarde van kunst en cultuur, zijn bezoekersaantallen lastig systematisch te achterhalen. Dat heeft te maken met de complicaties bij het vinden van een goede definitie en afbakening die zijn beschreven in het vorige hoofdstuk en het feit dat podia die zowel overdag of in de avond, als in de nacht programmeren dit onderscheid niet maken in hun bezoekersaantallen. Paragraaf 3.2 noemde al enige cijfers over bezoekersaantallen van enkele grote podia. Tabel 4.1 geeft voor vier grote Amsterdamse podia het aantal uitvoeringen en bezoekers op basis van cijfers van de gemeente.⁴¹ In totaal gaat het om een kleine drieduizend uitvoeringen met ruim drie miljoen bezoekers, oftewel ruim duizend bezoekers per uitvoering.

Tabel 4.1 Bezoekers en uitvoeringen vier grote Amsterdamse podia		
Podium	Uitvoeringen 2019	Bezoekers 2019 (× 1000)
Ziggo Dome	103	1295
Paradiso	1422	697
AFAS Live	161	630
Melkweg	1254	539
Totaal	2940	3161

Bron: gemeente Amsterdam OIS

Op basis van een database van Nederlandse podia,⁴² kwam het aantal uitvoeringen op de 32 Amsterdamse muziekpodia die (ten minste gedeeltelijk) tot de nachtcultuur gerekend werden op 4380. Voor de vier podia in tabel 4.1 geeft deze dataset echter in totaal slechts 1305 uitvoeringen, vermoedelijk doordat clubnachten en dance-evenementen niet altijd zijn meegeteld. Het databestand telt derhalve minstens 3075 (4380 – 1305) uitvoeringen naast wat is meegeteld in tabel 4.1. Het gaat hier gemiddeld om kleinere podia dan de vier in de tabel. Uitgaande van gemiddeld honderd bezoekers per uitvoering, zouden er nog ruim 300 duizend bezoekers bijkomen, wat het geschatte totale bezoek aan de 32 muziekpodia in Amsterdam brengt op **3,5 miljoen**. Slechts

⁴¹ Met uitvoeringen worden alle uitvoeringen, evenementen en activiteiten die bij een podium geprogrammeerd staan bedoeld – dit omvat dus concerten, maar ook clubnachten.

⁴² Zie voor een uitvoerige beschrijving van de gebruikte methoden en bronnen voor deze lijst van podia van Atlas voor gemeenten: N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (VOC Uitgevers, Nijmegen).

een deel van dit aantal bezoekt daadwerkelijk uitvoeringen die (conceptueel) tot de nachtcultuur worden gerekend. Een aanzienlijk aantal bezoekt uitvoeringen overdag of vroeger in de avond.

Over bezoekersaantallen van nachtclubs is nog minder bekend. Wel is bekend dat de 39 nachtclubs die tot de nachtcultuur gerekend worden samen een capaciteit hebben van ruim 24 duizend personen.⁴³ De gemiddelde capaciteit komt daarmee op 625. Van de 39 nachtclubs zijn er zeven tevens muziekpodium en reeds meegeteld in de geschatte 3,5 miljoen hierboven. De overige 32 nachtclubs zouden tezamen dan een capaciteit hebben van ongeveer 20 duizend personen. Onder de conservatieve aanname dat deze clubs in 2019 één nacht per week uitverkocht waren, zou het gaan om ruim **één miljoen** bezoekers van de 32 nachtclubs die niet tevens als muziekpodium te boek staan.

Bezoekersaantallen van de 67 venues met overige programmering en de 410 bars en cafés die tot de nachtcultuur behoren, zijn evenmin bekend. Uitgaande van een gemiddeld bezoek van twintig personen op 250 nachten per jaar, zou het kunnen gaan om zo'n **2,4 miljoen** bezoekers. Het gaat hier voor zowel de nachtclubs als de venues met overige programmering en de bars en cafés om een grove schatting, waarvan het goed zou zijn wanneer deze in vervolgonderzoek getoetst kan worden op basis van werkelijke bezoekersaantallen.

In het vorige hoofdstuk werden ook 85 festivals en evenementen tot de nachtcultuur gerekend, met een totaal van **2,2 miljoen** bezoekers: iets meer dan 800 duizend bezoekers van festivals met elektronische dancemuziek en een kleine 1,4 miljoen bezoekers van festivals met overige programmering. Deze kunnen echter niet zomaar opgeteld worden bij de bovenstaande schattingen voor het bezoek aan muziekpodia, nachtclubs, podia met overige programmering en bars en cafés. Een onbekend aantal van de bezoekers van evenementen is immers via de venues al meegeteld, voor zover die venues een podium bieden aan uitvoeringen in het kader van die evenementen. Alleen van de evenementen die in de openlucht plaatsvinden – samen goed voor 421 duizend bezoekers – is op basis van de beschikbare data zeker dat de bezoekers niet ook al via de venues zijn geteld. Van de overige bezoekers van

⁴³ Capaciteit samengesteld op basis van cijfers van de gemeente Amsterdam over ADE locaties, en websites <https://www.amsterdam-dance-event.nl/en/>, <https://ra.co/clubs/nl/amsterdam>, <https://www.djguide.nl> en informatie op websites van de venues zelf.

festivals en andere evenementen die aan de nacht verbonden zijn, wordt – bij gebrek aan gedetailleerde cijfers – aangenomen dat de helft additioneel is ten opzichte van de bovenstaande aantallen voor venues. Dat brengt het totaal op naar schatting **1,3 miljoen** additionele bezoekers via evenementen.

In de tentatieve berekening van de gebruikswaarde in deze paragraaf wordt aangenomen dat van de bezoekers van de muziekpodia de helft daadwerkelijk toe te schrijven is aan de programmering en het bezoek in het tijdvak van 22:00 tot 6:00 uur. Bezoekers aan nachtclubs worden allemaal ‘toegewezen aan de nacht’ en voor de overige venues met programmering en de bars en cafés wordt weer uitgegaan van de helft. Dat brengt het totaal op (afgerond) $1,8 + 1,0 + 1,2 = 4,0$ miljoen nachtcultuurbezoekers. Daarbovenop komen nog de 1,3 miljoen additionele bezoekers van evenementen en festivals die geheel of gedeeltelijk in de nacht plaatsvinden of nauw verweven zijn met de nachtcultuur. In dit totaal zit naar verwachting nog wel enige dubbeltelling omdat mensen in één nacht bezoeken aan een podium of nachtclub zullen combineren met het bezoeken van een café.

Herkomst bezoekers, reistijd, reiskosten en verblijfstijd

In het vorige hoofdstuk werd geschat dat in 2019 ruim 3 miljoen unieke bezoekers van buiten Amsterdam naar een discotheek of nachtclub gingen. In vergelijking met het hierboven geschatte totaal van 4 miljoen nachtcultuurbezoekers voor nachtclubs, cafés en bars, zou dan driekwart van buiten Amsterdam komen. Dit is meer dan wat blijkt uit cijfers die in een eerdere studie zijn verzameld over de bezoekers aan podiumkunsten in Utrecht: van de 1,16 miljoen bezoekers in 2016 kwam 46% uit de gemeente, 50% uit de rest van het land en 4% uit het buitenland.⁴⁴ In overweging nemend dat Amsterdam beduidend meer internationale toeristen trekt dan Utrecht en enkele muziekpodia heeft met een nationale uitstraling, wordt hier aangenomen dat circa 35% van de nachtcultuurbezoekers afkomstig is uit de gemeente, 55% uit de rest van het land en 10% uit het buitenland. Ook voor de additionele bezoekers van de meegetelde evenementen wordt die verdeling aangenomen. De gebruikswaarde van de buitenlandse bezoekers blijft in de berekening verder buiten beschouwing.

Voor podiumkunsten en festivals is in het onderzoek voor Utrecht gerekend met totale reiskosten (feitelijke kosten plus de waarde van de reistijd) van

⁴⁴ G. Marlet, R. Ponds, J. Poort, C. van Woerkens, 2018: De waarde van cultuurstad Utrecht. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse van de cultuuruitgaven (Atlas voor gemeenten, Utrecht), tabel 5.1.

€ 2,17 voor bezoekers uit de gemeente en € 9,72 uit de rest van Nederland.⁴⁵ Gelet op de grotere omvang van de gemeente Amsterdam wordt hier gerekend met € 3,00 voor bezoekers uit de gemeente en € 10,00 voor bezoekers vanuit de rest van Nederland voor muziekpodia en nachtclubs. Voor cafés wordt gerekend met € 1,50 voor alle bezoekers, onder de aanname dat het hier vaak zal gaan om een combinatiebezoek met een podium of nachtclub, en op zichzelf staande bezoeken over het algemeen dicht bij huis zullen worden afgelegd. Dit lijkt voor evenementen een onderschatting, aangezien volgens ING de gemiddelde kosten van reis, verblijf en parkeren (dus los van entree en consumpties) voor een groot dance-evenement op € 33 en voor een klein dance-evenement op € 24 euro liggen.⁴⁶ Voor de additionele bezoekers van evenementen wordt daarom uitgegaan van wat hogere gemiddelde reiskosten van € 5 voor bezoekers uit Amsterdam en € 20 voor bezoekers uit de rest van het land.⁴⁷

Net als in de studie voor Utrecht wordt voor podia (en tevens voor nachtclubs en bars/cafés) uitgegaan van een verblijfstijd van twee uur per bezoek en voor festivals/evenementen van drie uur. Daarbij wordt opnieuw aangetekend dat mensen op één nacht meerdere bezoeken kunnen combineren. De waarde van een uur ergens verblijven wordt ingeschat op € 16,80. Dat is gebaseerd op het mediane netto uurloon van een Nederlander in 2019.⁴⁸

Entreprijzen

Gedetailleerde gegevens over entreprijzen zijn net als bezoekersaantallen niet beschikbaar. Wel blijkt uit informatie van de Vereniging van Evenementenmakers (VREM) dat de gemiddelde ticketprijs voor een concert landelijk in 2019 lag op € 56,60.⁴⁹ Die prijs wordt als maatgevend verondersteld voor de bezoekers van muziekpodia, maar ligt veel hoger dan de gemiddelde toegangsprijs van nachtclubs. Een beknopte inventarisatie van toegangsprijzen in vijf Amsterdamse clubs in 2019 komt op een gemiddelde toegangsprijs van clubnachten van ongeveer € 12,50. Voor bars en cafés en ook voor venues met overige programmering wordt verondersteld dat er geen toegangsprijs wordt gerekend.

⁴⁵ G. Marlet, R. Ponds, J. Poort, C. van Woerkens, 2018: De waarde van cultuurstad Utrecht. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse van de cultuuruitgaven (Atlas voor gemeenten, Utrecht), tabel 5.3.

⁴⁶ https://www.ing.nl/media/ING_EBZ_infographic-nederlandse-muziekexport_tcm162-181162.pdf

⁴⁷ Buitenlandse bezoekers hebben uiteraard veel hogere reiskosten en hebben daarmee een relatief groot effect op het gemiddelde. Zij blijven in deze berekening echter verder buiten beschouwing.

⁴⁸ CBS (2020). De arbeidsmarkt in cijfers 2019. Uitgegaan is van het gemiddelde van het media netto uurloon van mannen (€ 16,64) en vrouwen (€ 16,95).

⁴⁹ <https://respons.nl/weer-meer-concertbezoekers/>

Voor grote dance-evenementen is volgens de hierboven genoemde ING-bron de gemiddelde toegangsprijs € 60, voor kleine € 31. Volgens een andere bron was de gemiddelde entreprijs van alle festivals in Nederland in 2018 € 29,16.⁵⁰ Een gemiddelde entreprijs voor evenementen in Amsterdam van € 30 (dance en overig samen) lijkt dus een redelijk conservatief uitgangspunt.

Gegeneraliseerde kosten en consumentensurplus

De combinatie van deze gegevens geeft de geschatte bezoekersaantallen en gegeneraliseerde kosten per bezoek (entreprijs, reiskosten, plus waarde verblijfstijd en reistijd) zoals weergegeven in Tabel 4.2. De uitgaven aan consumpties blijven hier buiten beschouwing, omdat deze verder optioneel zijn, en bezoekers ook bij een andere besteding van hun tijd geld zouden kunnen uitgeven aan consumpties of andere zaken.

Tabel 4.2 Bezoekersaantallen en gegeneraliseerde kosten per bezoek

Venue	Bezoekers (mln.)		Gegeneraliseerde kosten per bezoek	
	A'dam	rest NL	A'dam	rest NL
Muziekpodia	0,6	1,0	€ 93	€ 100
Nachtclubs	0,4	0,6	€ 49	€ 56
Overige podia	0,4	0,7	€ 35	€ 35
Evenementen (additioneel)	0,5	0,7	€ 85	€ 100

Vervolgens wordt daarvan het consumentensurplus ingeschat: wat is het de bezoekers meer waard dan de totale reis- en verblijfskosten? Als laatste stap wordt het verschil tussen het consumentensurplus van het bezoek aan cultuur en het consumentensurplus van een alternatieve besteding ingeschat: de gebruikswaarde.

Algemeen wordt aangenomen dat dit consumentensurplus voor culturele activiteiten 25% van de gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten bedraagt.⁵¹ Verder wordt aangenomen dat dit consumentensurplus weer 25% hoger ligt dan het consumentensurplus van een alternatieve tijdsbesteding (die mensen zouden hebben ondernomen in een situatie zonder nachtcultuur). Daarmee komt de netto gebruikswaarde op een zestiende van de gegeneraliseerde

⁵⁰ <https://respons.nl/wp-content/uploads/2019/09/Factsheet-Festival-Monitor-2019.pdf>.

⁵¹ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

kosten. Tabel 4.3 geeft de uitkomsten voor de geschatte gebruikswaarde in miljoenen euro's. Alles bij elkaar komt – op basis van een onvermijdelijke opstapeling van aannames – de geschatte jaarlijkse gebruikswaarde van de Amsterdamse nachtcultuur en evenementen en festivals die geheel of gedeeltelijk in de nacht plaatsvinden of nauw verweven zijn met de nachtcultuur op zo'n € 22 miljoen voor bezoekers uit Amsterdam en de rest van het land samen.

Tabel 4.3 Gebruikswaarde voor bezoekers uit Amsterdam en de rest van het land			
Venue	A'dam	rest NL	Totaal
Muziekpodia	€ 3,7	€ 6,2	€ 9,9
Nachtclubs	€ 1,1	€ 2,0	€ 3,1
Overig	€ 0,9	€ 1,4	€ 2,4
Evenementen (additioneel)	€ 2,4	€ 4,5	€ 6,9
Totaal	€ 8,1	€ 14,1	€ 22,3

4.3 Economische waarde

Voor de economische waarde van kunst en cultuur is in eerdere studies in de eerste plaats gekeken naar de bestedingen van bezoekers uit binnen- en buitenland die afkomen op kunst en cultuur en tijdens hun bezoek ook geld uitgeven in de lokale horeca en aan hotelovernachtingen. Daar bovenop komt dan nog een beperkt effect dat samenhangt met de werkgelegenheidseffecten van de sector zelf, hoewel die laatste maar voor een beperkt deel mogen worden meegerekend bij de maatschappelijke effecten. Veel betrokken werknemers zouden immers ook elders een baan kunnen vinden als deze sector niet zou bestaan. Alleen voor zover de sector werkgelegenheid creëert aan de onderkant van de arbeidsmarkt waar structurele werkloosheid bestaat, leidt dit tot een aanvullend welvaartseffect.

De reden om de waardecreatie – het producentensurplus – in de sector zelf niet als vertrekpunt te nemen, is dat het over het algemeen om gesubsidieerde sectoren gaat. Vanuit *bedrijfs economisch* oogpunt lijden zij verlies en subsidies worden ingezet om het aanbod in stand te houden. De verschillende maatschappelijke waarden van kunst en cultuur vormen vanuit *welvaartseconomisch* oogpunt een legitimatie om dat te doen.

Voor de nachtcultuur ligt dat anders, omdat een flink deel van de 541 geïdentificeerde venues zonder subsidies van het Rijk of de gemeente Amsterdam opereert en er dus ook vanuit bedrijfseconomisch oogpunt welvaart wordt gecreëerd. Daar bovenop komen dan nog de effecten van de bestedingen van bezoekers uit binnen- en buitenland die afkomen op de nachtcultuur. Een derde bron van economische waarde die de nachtcultuur creëert, hangt samen met de elektronische dancemuziek. In de inleiding werd al geschetst dat de elektronische dancemuziek onlosmakelijk verbonden is met de nachtcultuur. De nachtcultuur vormt een vruchtbare voedingsbodem voor dit genre, dat voor Nederland een economisch interessant exportproduct vormt. De rest van deze paragraaf brengt de economische waarde van de nachtcultuur langs deze drie routes zo goed mogelijk in kaart.

Bedrijfseconomische waarde

Hoofdstuk 2 identificeerde op basis van SBI-codes op het meest gedetailleerde statistische niveau de sectoren die onderdeel uitmaken van de nachtcultuur. Daarbij werd erop gewezen dat sommige activiteiten die in deze studie worden onderscheiden dezelfde code delen (bijvoorbeeld 5630 voor zowel nachtclubs als cafés/bars) en de codes deels activiteiten en ondernemingen bevatten die buiten de scope van het onderzoek vallen omdat ze net andere activiteiten ontplooiën of laat in de avond gesloten zijn. Omdat de statistische bestanden nu eenmaal geen meer gedetailleerde informatie bieden, is het niettemin zinvol om op basis van deze SBI-codes naar de nachtcultuur te kijken.

Tabel 4.4 geeft voor Amsterdam het aantal vestigingen en banen voor de relevante SBI-codes die behoren tot de nachtcultuur, alsmede voor enkele ‘aanpalende’ codes. De code 5630 omvat alle nachtclubs, cafés en bars en gemeten in het aantal vestigingen komt dit goed overeen met de lijst van ruim duizend exploitatievergunningen van de gemeente Amsterdam die aan de basis stond van de uiteindelijke lijst van 541 nachtvenues (zie hoofdstuk 3).

In totaal zijn er in die 1057 vestigingen ruim negen duizend banen, oftewel 8,9 banen per vestiging. Als dit cijfer wordt geëxtrapoleerd naar alle 541 venues met en zonder programmering, zou dat komen op 4800 arbeidsplaatsen in 2019. Dit is een onderschatting, omdat een aantal van deze venues niet onder de code 5630 vallen maar onder 90041, waar de gemiddelde werkgelegenheid per vestiging bijna vijftig is. Derhalve lag de directe

werkgelegenheid in de venues die tot de nachtcultuur worden gerekend in 2019 naar schatting op ruim 5 duizend.

De tabel geeft ook het aantal vestigingen en de werkgelegenheid van ‘beoefening podiumkunst’, ‘produceren podiumkunst’ en ‘dienstverlening uitvoerende kunsten’. Wat opvalt is dat in die eerste twee categorieën het aantal banen maar zeer beperkt hoger is dan het aantal vestigingen. Naar verwachting gaat het hier vooral om zzp’ers die actief zijn in de podiumkunstensector. Deze vestigingen zijn dus geen podia of ontmoetingsplaatsen die mensen in de nacht bezoeken, maar vooral kleine ondernemingen en ondernemers, waarvan een deel actief zal zijn in de nachtcultuur en bij de werkgelegenheid in en rondom de nachtcultuur zou kunnen worden geteld. Hoe groot dat deel is, valt op basis van deze cijfers niet te zeggen. Wel blijkt uit cijfers van de Kamer van Koophandel, dat er in Nederland in 2019 4341 dj’s stonden ingeschreven.⁵² Vijf jaar eerder waren dat er nog maar 2859. Een substantieel deel daarvan zal emplooi vinden in de Amsterdamse nachtcultuur.

Tabel 4.4 Bezoekersaantallen en gegeneraliseerde kosten per bezoek		
SBI Code	Aantal vestigingen	Aantal banen (alle)
5630 (Nachtclubs, Cafés, Bars)	1057*	9370
90011 (Beoefening Podiumkunst)	6182	7407
90012 (Produceren Podiumkunst)	813	1301
9002 (Dienstverlening Uitvoerende kunsten)	2960	4312
90041 (Theaters en Schouwburgen)	44	2175
90042 (Evenementhallen)	7	73

Bron: Gemeente Amsterdam OIS

Zoals reeds aangegeven zijn werkgelegenheidseffecten nog geen economische welvaartseffecten. Cijfers over de winstgevendheid van de betreffende ondernemingen zijn echter niet beschikbaar.

Om ook de additionele werkgelegenheid die samenhangt met nachtelijke en aan de nachtcultuur gerelateerde evenementen en festivals in beeld te krijgen, zou gekeken moeten worden naar de organisatoren van festivals en

⁵² <https://www.kvk.nl/advies-en-informatie/ondernemen/data-dinsdag/#15oktober2019>

evenementen. Dat blijkt echter niet uitvoerbaar, aangezien deze vestigingen onder de SBI-code 93299 vallen: Overige recreatie, rest, geen jachthavens. Binnen die categorie valt het ‘Organiseren van veelal eenmalige of periodiek terugkerende recreatieve evenementen’. Onder de code vallen echter onder meer ook het trainen van huisdieren, schutterijen en het organiseren van pokeravonden. Deze restcategorie is daarom te breed om bruikbaar te zijn. Daar komt bij dat het lastig is om de werkgelegenheid van Amsterdamse evenementen vast te stellen, omdat de organisatie van evenementen die in Amsterdam plaatsvinden niet noodzakelijk in Amsterdam gevestigd is. Omgekeerd kunnen festivals buiten Amsterdam worden georganiseerd door ondernemingen die weer wel in Amsterdam gevestigd zijn.

Bestedingen bezoekers

Een andere manier van kijken naar de economische waarde van de nachtcultuur vertrekt vanuit de bestedingen van bezoekers uit binnen- en buitenland. Hoofdstuk 3 ging in op de dagbezoekers en verblijfsbezoekers die in 2019 naar Amsterdam togen. Daarbij werd aangegeven dat de cijfers niet laten zien in hoeverre bezoeken direct in causaal verband staan met de nachtcultuur: veel bezoekers zullen meerdere beweegredenen tegelijk hebben, zoals shoppen en uitgaan, of het bezoeken van vrienden en van een concert.

In 2015 gaf 31% van de bezoekers in een enquête⁵³ aan primair voor ‘fun en uitgaan’ naar Amsterdam te zijn gekomen. Onder de veronderstelling dat dit in 2019 ook zo was en dat deze bezoeken direct aan de nachtcultuur zijn toe te schrijven⁵⁴ zou het in 2019 gaan om $9,3 \text{ miljoen} \times 31\% = 2,9 \text{ miljoen}$ bezoekers die minstens één nacht bleven en $11,2 \text{ miljoen} \times 31\% = 3,5 \text{ miljoen}$ dagbezoekers. De enquête geeft tevens informatie over de bestedingen van beide groepen bezoekers. Dagbezoekers gaven gemiddeld € 78,58 per persoon uit tijdens hun verblijf, verblijfsbezoekers (inclusief de overnachting) € 170,30 per persoon per dag. Uitgaand van twee verblijfsdagen voor verblijfsbezoekers telt dit op tot bestedingen van maar liefst € 1,25 miljard aan bestedingen in Amsterdam in 2019, die zijn toe te schrijven aan fun en uitgaan. Een deel van dit geld wordt besteed in de nachtcultuur en evenementen/festivals zelf, maar een vermoedelijk groter deel wordt uitgegeven aan hotels, in restaurants, lokaal vervoer, souvenirs en andere activiteiten.

⁵³ Van amsterdam&partners – zie ook sectie 3.6 van dit rapport voor meer informatie over brondata.

⁵⁴ Omgekeerd worden bezoekers die om andere hoofdredenen kwamen maar tevens deelnamen aan de nachtcultuur buiten beschouwing gelaten.

Bestedingen zijn echter niet hetzelfde als welvaartswinst. Onder welvaartswinst wordt verstaan: de additionele winst (na aftrek van alle kosten) van bedrijven en de belastingopbrengsten voor gemeente en Rijk. In lijn met eerder onderzoek naar de maatschappelijke baten van cultuur is ervan uitgegaan dat 5% welvaartswinst is in de vorm van bedrijfswinst van ondernemers.⁵⁵ Het gaat hier overigens niet om de bruto winstmarge op de verkoop, maar de netto overwinst na aftrek van alle vaste kosten en kapitaallasten. Buitenlandse bezoekers brengen hiernaast ook additionele belastingopbrengsten op, wat eveneens een welvaartswinst is. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om belastingen zoals de btw en accijnzen, die in de landelijke schatkist vloeien, maar deels ook om lokale belastingen (toeristenbelasting en vermakelijkheidsretributie). Deze nationale belastingopbrengsten gelden alleen als welvaartswinst bij bestedingen van buitenlandse bezoekers. Bij binnenlandse bezoekers gaat het om een verschuiving van de uitgaven, wat voor de landelijke schatkist niet uitmaakt. Voor lokale belastingen betaald door binnenlandse bezoekers kan het wel een (lokale) welvaartswinst opleveren.

De jaarlijkse welvaartswinst voor Amsterdam als gevolg van de bestedingen van de bezoekers die komen voor 'fun en uitgaan' komt daarmee op 5% van € 1,25 miljard, oftewel € 63 miljoen in de vorm van extra bedrijfswinst van ondernemers. Daarbovenop komt nog een extra welvaartswinst als gevolg van de belastinginkomsten uit btw en accijnzen die over de uitgaven van buitenlandse bezoekers naar het Rijk vloeien. Onder de conservatieve aanname dat de helft van de verblijfsbezoekers uit het buitenland komt en dat de belastingopbrengst over hun bestedingen gemiddelde 10% bedraagt, zou dat gaan om ongeveer € 49 miljoen per jaar. Tot slot zijn er nog inkomsten voor de gemeente uit toeristenbelasting en vermakelijkheidsretributie.

Exportwaarde elektronische dancemuziek

De elektronische muzikscene die in nachtclubs ontstond, is ondertussen wereldwijd bekend en geliefd. Nederland is daarbij een speler van wereldklasse. Zes van de tien dj's in de bekende internationale dj top-10⁵⁶ zijn Nederlands. In 2019 stond de Nederlandse elektronische muziekindustrie er zeer goed voor. De totale geschatte waarde van de Nederlandse muzikscene was € 216 miljoen – bijna € 159 miljoen komt van dancemuziek opnames en

⁵⁵ G. Marlet, J. Poort en C. van Woerkens, 2011: De Schat van de Stad (Atlas voor gemeenten en SEO, in opdracht van de Nederlandse Museumvereniging).

⁵⁶ Zie <https://djmag.com/top100djs>.

optredens (73%).⁵⁷ Verder is de Nederlandse dancescene ook waardevol als exportproduct in de vorm van expertise, zoals management en organisatie van dance-evenementen, technische kennis, en creatieve werkzaamheden (festivalconcepten ontwikkelen).

4.4 Optiewaarde

In de inleiding en paragraaf 4.1 bleek dat cultuur over het algemeen een prominente rol speelt in de concurrentiepositie van steden. Steden met een groot en gevarieerd cultureel aanbod zijn over het algemeen ook populaire woonsteden, met name voor de creatieve klasse. Ook voor studenten is het aannemelijk dat de nachtcultuur een rol kan spelen bij de keuze voor een studentenstad. Die steden hebben de grootste aantrekkingskracht op verhuizende huishoudens, met in hun kielzog bedrijven. Zo gaat het in die steden ook economisch vaak beter.

Het feit dat mensen graag in steden wonen met een groot en gevarieerd cultureel aanbod komt voort uit de optiewaarde; de waarde die mensen hechten aan de mogelijkheid om (spontaan, op elk moment van de dag en week) een culturele activiteit te beleven. Die optiewaarde vertaalt zich in een grotere betalingsbereidheid voor een (woon)locatie in de buurt van culturele instellingen en activiteiten en kan worden uitgerekend met de zogenoemde hedonische prijsmethode.

De hedonische prijsmethode is de wetenschappelijk gangbare methode om de (positieve of negatieve) waarde van *amenities*, waarvoor geen eigen markt bestaat waarop een prijs tot stand komt, in te schatten.⁵⁸ De hedonische prijsmethode gaat ervan uit dat mensen de voor- en nadelen van een bepaalde woonlocatie meewegen in hun bereidheid om te betalen voor een woning op zo'n locatie.⁵⁹ De aanwezigheid van kunst, cultuur en erfgoed in de (nabijheid

⁵⁷ Cijfers in deze alinea komen uit het rapport "The electronic music industry during covid-19" door ADE, Buma, en Musically.

⁵⁸ De onderzoekers die dit onderzoek hebben uitgevoerd, hebben op deze manier eerder bijvoorbeeld met succes het effect van overstromingsrisico op de huizenprijzen in Nederland geïsoleerd van het prijseffect van andere kenmerken, zie: M. Bosker, H. Garretsen, G. Marlet, C. van Woerkens, 2017: Nether Lands. Evidence on the price and perception of rare natural disasters, in: Journal of the European Economic Association (accepted).

⁵⁹ S. Rosen, 1974: Hedonic prices and implicit markets: product differentiation in pure competition, in: Journal of Political Economy, 82, pp.34-55; J. Roback, 1982: Wages, rents, and the quality of life, in: Journal of political economy, 90, p.1257-1278.

van de) woonomgeving zijn factoren die de woningprijzen positief kunnen beïnvloeden.

In eerder onderzoek zijn dergelijke hedonische prijsanalyses uitgevoerd en is een significant en robuust positief effect van kunst, cultuur en erfgoed op de woningprijzen dan wel de grondprijzen in steden aangetoond.⁶⁰ Uit die modelschattingen blijkt dat naast de bereikbaarheid van banen (en de nabijheid van een treinstation) ook diverse stedelijke voorzieningen ertoe doen bij het verklaren van verschillen in huizenprijzen tussen woonlocaties in Nederland. Zo bieden de nabijheid van culturele voorzieningen, de nabijheid van winkels, het aantal cafés en de culinaire kwaliteit van de restaurants in de stad een significante verklaring. Daarnaast doet ook de ligging van een stad – en daarmee de bereikbaarheid van natuur vanuit de stad – ertoe. Van de zogenoemde *disamenities* blijken vooral de indicatoren voor geweld in de stad en overlast en onveiligheid in de directe woonomgeving een negatieve invloed te hebben op de huizenprijzen.

Het culturele aanbod is dus een van de factoren die de verschillen in huizenprijzen – en dus de aantrekkingskracht van steden – bepaalt. Daarbij blijkt het vooral te gaan om het aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten en arthousefilm en om de nabijheid van musea voor beeldende kunst en cultuurhistorische musea. Ook de aanwezigheid van historisch erfgoed, afgemeten aan het aantal Rijksmonumenten in de buurt, biedt een significante verklaring voor de waarde van een woonlocatie.

De nabijheid van commerciële bioscopen en de aanwezigheid van culturele festivals in de stad bleken niet statistisch significant samen te hangen met de verschillen in huizenprijzen. In het geval van commerciële bioscopen heeft dat mogelijk te maken met het feit dat deze voorzieningen behoren tot de basisinfrastructuur in steden, waardoor steden zich er niet mee onderscheiden. Om dezelfde reden blijkt de aanwezigheid van zwembaden en andere sportvoorzieningen bijvoorbeeld ook geen significante invloed te hebben op de huizenprijzen in de buurt.

Bij culturele festivals heeft het ontbreken van een statistisch significant verband waarschijnlijk te maken met het tijdelijke karakter; het is moeilijk

⁶⁰ Zie G. Marlet & H. Garretsen, 2017: Amenities and the attraction of Dutch cities. *Regional Studies* 51, 5. P 724-736, en G. Marlet, R. Ponds, J. Poort, C. van Woerkens, 2018: De waarde van cultuurstad Utrecht. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse van de cultuuruitgaven (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

voorstelbaar dat mensen vanwege een jaarlijks terugkerend festival in een bepaalde stad gaan wonen. Bovendien zijn festivals vaak meer gericht op bezoekers van buiten de stad dan op de inwoners van de stad zelf. Daardoor is de optiewaarde dan gering, maar daar staat tegenover dat die festivals voor de stad een relatief hoge economische waarde vertegenwoordigen. Overigens zou dit in een stad als Amsterdam, waar in 2019 maar liefst 85 nachtelijke en aan de nachtcultuur gerelateerde evenementen plaatsvonden, genuanceerder kun liggen. Gemiddeld ging het om één tot twee evenementen per week, waarmee evenementen voor bewoners ook een aantrekkingsfactor zouden kunnen worden: er is altijd wel iets te beleven. De empirische onderbouwing voor dat laatste ontbreekt echter.

Binnen de scope van dit onderzoek en gezien de databeperkingen (waaronder ook het ontbreken van vergelijkende cijfers over het aanbod aan nachtcultuur in de rest van Nederland) is het niet mogelijk de hedonische prijsanalyses specifiek te herhalen om de optiewaarde van de Amsterdamse nachtcultuur empirisch vast te stellen. Wel kan op basis van de hierboven beschreven inzichten een beredeneerde inschatting gemaakt worden van de optiewaarde van de Amsterdamse nachtcultuur. Podiumkunsten en filmhuizen blijken immers een significante optiewaarde te bieden en zo bij te dragen aan de vestigingsaantrekkelijkheid van een stad.

In onderzoek naar de waarde van de kunst en cultuursector in de gemeente Utrecht, werd de optiewaarde van de gesubsidieerde podia en filmhuizen geschat op € 404 voor de gemeente Utrecht en € 24 miljoen voor de omliggende gemeenten. Het gaat hier om een contante waarde die overeenkomt met een jaarlijks welvaartseffect van € 23,4 miljoen voor de inwoners van de stad en € 1,4 miljoen voor de omliggende gemeenten. Deze optiewaarde wordt ontleend aan 17 venues (14 podia en 3 filmhuizen), met in totaal ongeveer 1,46 miljoen bezoekers per jaar ten tijde van het onderzoek. Een belangrijk gegeven daarbij is dat de optiewaarde verder van de podia en filmhuizen snel kleiner wordt: de optie om 'spontaan' naar een voorstelling te gaan wordt minder waardevol als daarvoor een langere reis gemaakt moet worden. Dat is direct te zien als de optiewaarde die werd gevonden in dat onderzoek gelinkt wordt aan het aantal bezoekers van binnen en buiten Utrecht: per bezoeker uit de gemeente Utrecht komt de optiewaarde dan op € 36, per bezoeker van omliggende gemeenten op slechts € 2.

Extrapolatie op basis van de geschatte 1,6 miljoen bezoekers van muziekpodia behorend tot de nachtcultuur (zie tabel 4.2), geeft een optiewaarde van € 22,9 miljoen per jaar voor inwoners van Amsterdam, en € 2,0 miljoen voor de rest van het land. Het gaat hier om een vrij ruwe schatting. Het zal echter eerder om een onderschatting dan een overschatting gaan, aangezien in deze berekening geen extra optiewaarde wordt toegekend aan nachtclubs, en overige podia en ontmoetingsplaatsen en evenmin aan de vele nachtelijke en aan de nachtcultuur gerelateerde evenementen.